

Vanek Šiftar, intelektualni steber Prekmurja 20. stoletja*

Janja Hojnik**

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.273>
CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: 929Šiftar V.

Potrjeno – Accepted: 1. 10. 2024 | Objavljeno – Published: 20. 12. 2024

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Janja Hojnik: Vanek Šiftar, intelektualni steber Prekmurja 20. stoletja. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 95=60(2024), 2–3, str. 49–88

Prispevek prikazuje življenje prekmurskega profesorja prava Ivana Vaneka Šiftarja, ki je deloval v času, ko se ni govorilo o neodvisnosti sodstva in o avtonomiji univerze. Deloval je v pravosodju in na univerzi, pod partijskim nadzorom, a si je v obeh okoljih prizadeval za prevlado strokovnosti nad političnimi vzgibi. Verjel je, da lahko le znanje izboljša življenjski standard ljudi na geografskem obrobju Slovenije. V prispevku so izseki doslej neobjavljenega magnetograma Šiftarjevega intervjuja iz leta 1989, v katerem doktor samoupravljanja pove, da samoupravljanja sploh nikoli ni podpiral, ter magnetograma njegovega zaslišanja pred Pučnikovo preiskovalno komisijo o po-vojnih pobojih.

Ključne besede: Mladi Prekmurec, Višja pravna šola, Zveza komunistov na univerzi, prekmurski poslanec, intelektualac, pravnik, zgodovinar, profesor.

* Krajša verzija avtoričinega prispevka o dr. Vaneku Šiftarju je objavljena v Ratej, Mat-eja (ur.), *Osebnosti slovenske humanistike in družboslovja* (Založba ZRC, 2024).

** Dr. Janja Hojnik, red. prof., (ORCID identifier 0000-0001-7853-1459), Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Mladinska ulica 9, 2000 Maribor, doktorska študentka Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, janja.hojnik@um.si. – Janja Hojnik, PhD, Full Professor, (ORCID identifier 0000-0001-7853-1459), University of Maribor, Faculty of Law, Mladinska ulica 9, SI 2000 Maribor, PhD student at the Faculty of Arts, Uni-versity of Maribor, janja.hojnik@um.si.

Janja Hojnik: Vanek Šiftar, an intellectual pillar of Prekmurje in the 20th century. Review for History and Ethnography, Maribor 95=60(2024), 2–3, pp. 49–88

The paper explores the life of Ivan Vanek Šiftar, a law professor from Prekmurje, who worked during a time when discussions about the independence of the judiciary and the autonomy of universities were virtually non-existent. He worked in the judiciary and at the university, under communist party control, yet he consistently advocated for the supremacy of professionalism over political pressures in both spheres. Šiftar believed that enhancing knowledge was the key to improving the standard of living for people residing on the geographical outskirts of Slovenia. The paper includes excerpts from previously unpublished recordings of Šiftar's 1989 interview, in which the doctor of self-government says that he never supported self-government at all, as well as the tape of his hearing before the Pučnik Commission of Inquiry on the post-war massacres.

Keywords: Mladi Prekmurec, Higher Law School in Maribor, Communist Party at the University, Prekmurje deputy, intellectual, lawyer, historian, professor.

UVOD

Vanek Šiftar je bil eden od osrednjih prekmurskih intelektualcev 20. stoletja, demokrat in humanist, ki je navkljub svoji avtoriteti in priljubljenosti v svojem okolju vse življenje ostal trdno na tleh. Zaslužni profesor Univerze v Mariboru, arhivar in encikloped je šel skozi številne spremembe, ki so ga strokovno, politično, ideološko in moralno izzivale in ob katerih je moral pogosto premišljevati o svojih vrednotah, ki jih je dobil od staršev. Član Zveze komunistov, ki je predaval kaplanom in z njimi po predavanjih hodil v bife – UDBA pa jih je spremljala. Profesor, ki je zelo dobro vedel, do kod lahko pri partiji gre. Zagovornik decentralizacije, ki si je v obdobju, ko je bilo za to v Ljubljani največ odpora, prizadeval za »pravo v Mariboru«, ne le višje šole, ki bi izobraževala pravnike za TOZD-e, ampak za pravno fakulteto kot znanstveno institucijo, ki bo izobraževala tudi doktorje pravnih znanosti. Bil je družboslovec in humanist. Številni so ga poskušali definirati po področjih njegovega dela, a so le redki zaobsegli prav vsa. Bolj kot to, kaj ga je zanimalo, je raziskoval tisto, kjer je menil, da bo s svojim znanjem potreben Prekmurcem, Štajercem, Romom, Slovencem, delavcem, kmetom, pravnikom, dijakom in študentom. Velja za enega najboljših poznavalcev prekmurske zgodovine.¹

O njem so izšli trije t. i. Šiftarjevi zborniki; jasno je, da ga je poznalo zelo veliko ljudi in da je imel s številnimi redne kontakte. Jaz nisem med njimi. Na Pravno fakulteto Univerze v Mariboru (odslej UM) sem prišla leto dni pred njegovo smrtjo. Poznam ga le s slike v Senatni sobi, na kateri deluje

¹ Franc Rozman, Vanek Šiftar kot zgodovinar, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik* ((t. i. Prvi Šiftarjev zbornik; Maribor: Pravna fakulteta, 2001) 54.

dobrohotno, nič direktorsko. Linearno popisovanje življenja profesorja Šiftarja ni mogoče, saj je ves čas vzporedno opravljal vrsto služb – pravno, politično, akademsko, uredniško itd. Gradiva o njegovem življenju je za več doktoratov. Zato gre v pričujočem besedilu predvsem za kratek prikaz življenja profesorja prava, ki je deloval v času, ko se ni govorilo o delitvi oblasti, neodvisnosti sodstva, niti o avtonomiji univerze, a ko so človeški profesorji, kakršen je bil Vanek Šiftar, na univerzi vseeno vzpostavili intelektualno vzdušje.

ŠIFTAR VANEK IZ PETANJCEV

Zaslužni prof. dr. Ivan Vanek Šiftar je bil rojen v Petanjcih ob Muri, dober kilometer oddaljenih od avstrijske meje, le pol leta po koncu prve svetovne vojne – v prelomnem letu 1919, ko je bila pokrajina Slovencev ob Muri priča napetemu političnemu dogajanju in menjavi oblastnikov.²

Ko je bil Vanek Šiftar marca 1995 v starosti 75 let zaslišan kot priča v Državnem zboru pred Pučnikovo preiskovalno komisijo, se je sam predstavil: »Doktor Šiftar Ivan Vanek. Tako je v državljanski knjigi in osebni (...), rojen v Murski republiki 1919. leta«.³ Murska republika je bila s strani madžarskih policijskih sil, ki jih je vodil črenšovski madžaron Vilmoš Tkalec, ustanovljena tri dni po Vanekovem rojstvu v Murski Soboti in bila po tednu dni zatrta s strani Rdeče armade. Vanekov oče Jožef Šiftar, opisan kot »neverjetno razgledan in pronicljiv«,⁴ se je boril na soški fronti. Pred odhodom na fronto se je leta 1916 poročil z Apolonijo Debeljak, s katero sta imela tri sinove – Franca (1917), Ivana/Vaneka (1919) in Jožefa (1923). Leta 1924 sta družini Šiftar in Debeljak ob podpori drugih vaščanov v Petanjcih postavili kapelico v spomin na padle vaščane v prvi svetovni vojni. Ko ni bilo Vaneku niti dva meseca, je bilo Prekmurje priključeno h Kraljevini SHS. To je Prekmurcem prineslo številne spremembe in izzive. Med drugim se je začel spreminjati status prekmurščine, kar je v Prekmurju sprožalo nemalo dilem, tako glede jezika kot avtonomije Prekmurja, v reševanje katerih je bil že kot dijak vključen tudi Vanek Šiftar.

Osnovno šolo je Vanek Šiftar obiskoval na Tišini, nižjo gimnazijo pa v Murski Soboti. Pri petnajstih letih, ko so si soboški intelektualci šele prizadevali za višjo gimnazijo v Soboti, je Šiftar s skupino prijateljev odšel na višjo

² Šiftar, Ivan Vanek, *Petanjci, 26. maj 1919 – Murska Sobota, † 8. november 1999.

³ Zaslišanje Vaneka Šiftarja pred Preiskovalno komisijo Državnega zbora, zapisnik z dne 6. 6. 1995, 18–26 (odslej cit. kot magnetogram Pučnikove komisije).

⁴ Mirko Munda, *Ob Muri in daleč čez, Korespondenca Vaneka Šiftarja z nekaterimi pomurskimi rojaki* (Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2011) 15.

gimnazijo na Ptuju. V šolskem letu 1935/36 se je literarna družina Kultura na ptujski gimnaziji preimenovala v Setev in organizirala številne sestanke in predavanja. Kot v spominih pojasni Šiftar, je »vmes posegala tudi policija in prepovedala sestanke«. ⁵ V naslednjem šolskem letu je bil kot sedmošolec izvoljen v vodstvo in v mesecih zadnjega šolskega leta tudi vodil Setev. V okviru društva so s sošolci izdali knjižico kratkih zgodb in pesmi Mlada Setev kot »veder odraz naše žilave volje do življenja in do dela«. ⁶ V knjižici so Šiftarjeva zgozbica *Elekova pot* o mladem tihotapcu tobaka, ki je ubit med nezakonitim nočnim prehajanjem madžarske meje pri Kobiljem, ter tri pesmi. V naslednjih desetletjih pesmi ni več objavljajal, a to ne pomeni, da jih ni pisal – po njegovi smrti je namreč izšla njegova pesniška zbirka *Pobiram orumenele liste* (2002).

MLADI PREKMUREC

Ko je bil Vanek Šiftar sredi gimnazijskega šolanja na Ptuju, je bilo v tedniku Murska krajina 5. julija 1936 objavljeno: »*Te dni je izšla prva številka Mladega Prekmurca, glasila soboškega sokolskega naraščaja*«. ⁷ Njenemu mlademu uredniku Francu Šebjaniču je kaj kmalu postalo jasno, da list nima dovolj sodelavcev. Zato je »s pomočjo Vaneka Šiftarja že jeseni 1936 navezal stike z dijaškim krogom na ptujski gimnaziji.« ⁸

Uredništvo Mladega Prekmurca je Šiftar prevzel v šolskem letu 1938/39, ko še ni dopolnil 21 let. Državni tožilec ni dovolil, da je naveden kot urednik, saj pred 21. letom ni bil kazensko odgovoren za objavljene vsebine. Zato so do Šiftarjevega 21. leta kot urednika zapisovali soboškega odvetnika dr. Ludvika Vadnala, ki je bil tudi največji financer časopisa. ⁹ Šiftarjeva domačija je bila tako že v 30. letih 20. stoletja shajališče napredne prekmurske mladine, ki se je zbirala okrog Mladega Prekmurca. V njem so svoja dela objavljali Ferdo Godina, Karel Destovnik-Kajuh, Anton Ingolič, Miško Kranjec, Anton Vratuša, Oton Zupančič idr. Kot urednik je Vanek Šiftar moral večkrat k državnemu tožilcu na zagovor in praksa je bila, da so na mestu cenzuriranih delov pustili prazno mesto – spomenik cenzuri.

V nasprotju s prizadevanji duhovnika in v pokoju poslanca Jožefa Klekla za ohranjanje prekmurščine kot mosta med slovenščino in srbohrvaščino je

⁵ Vanek Šiftar, *Srečanje s starimi znanci* (Murska Sobota: Vestnik, 14. 5. 1987, 39:18) 14.

⁶ France Jeza, *Mlada Setev, Naša uvodna beseda* (Maribor: »Setev«, kulturno društvo, gimnazijcev v Ptuju, tisk Tiskarne sv. Cirila, 1937) 3 – letnica izdaje povzeta po recenziji – Jože Debevec, *Mlada setev* (Ljubljana: Dom in svet, 1937/38, 50:5) 37.

⁷ Šiftar, op. 7 zg.

⁸ Franc Šebjanič (Murska Sobota: Vestnik, 16.9.1978, 30:23), povzet v Šiftar, op. 7.

⁹ Šiftar, op. 7 zg.

krog Mladega Prekmurca, ki se je šolal južno od Mure, objavljaj besedila v knjižni slovenščini in s tem izrazil pripadnost Prekmurja k Sloveniji.¹⁰ Ob 50-letnici revije Šiftar zapiše, da se je ob Mladem Prekmurcu »moral ustaviti tudi vsakdo, ki se je pošteno lotil prekmurske preteklosti in nje kot dela našega celotnega predvojnega družbenopolitičnega gibanja.«¹¹ Primorski zgodovinar časnikarstva Fran Vatovec pa je zapisal, da je Mladi Prekmurec »zlasti po vsebini prestopil bregove Mure in se uvrstil med revije, ki so v veliki meri vplivale na slovensko kulturno, politično dejavnost med obema vojnama. Odločno je povedal, da Prekmurje spada k matičnemu slovenskemu ognjišču.«¹²

Kot pomenljivo zapiše nekdanji predsednik RS Milan Kučan, ki je Šiftarja imel za svojega mentorja, je bil Vanek Šiftar »rojen v tistem rodu Prekmurcev, skoraj natančno v času po odločitvah Pariške mirovne konference po prvi svetovni vojni, ki se prvi ni več spraševal po tem, ali smo Prekmurci Madžari, Vendi ali Slovenci. Svoje slovenstvo so vzeli kot zgodovinsko danost (...). Ko je ta rod odrasel, je dal Prekmurju tudi prvo močnejšo generacijo intelektualcev, tisto, ki se je zbirala okrog napredno usmerjenega Mladega Prekmurca in v Klubu prekmurskih akademikov (...). To, kar je danes samoumevno, namreč dejstvo, da je Prekmurje del Slovenije, še v času, v katerem se je rodil dr. Vanek Šiftar, ni bilo tako.«¹³

Po maturi junija 1938 se je Vanek Šiftar vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani. Bil je predsednik Kluba prekmurskih akademikov (KPA).¹⁴ Po drugem letniku je moral študij prekiniti zaradi druge svetovne vojne. Tudi glasilo Mladi Prekmurec je ob začetku vojne prenehalo izhajati.¹⁵

DRUGA SVETOVNA VOJNA

Čeprav je bilo izdajanje Mladega Prekmurca prekinjeno, je Šiftarjeva domačija v Petanjcih ostala oporišče aktivistov Osvobodilne fronte (odslej OF) ter

¹⁰ O tem Franc Küzmič, *Dileme in težave glede prekmurščine in knjižne slovenščine pri integracijskem procesu v Prekmurju*, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 179–189 ter Šiftar, op. 4.

¹¹ Šiftar, *ibidem*.

¹² Vanek Šiftar, *Srečanje s starimi znanci* (Murska Sobota: Vestnik, 25. 6. 1987, 24) 12, povzema zapis v Večeru, 18/1960, 5.

¹³ Milan Kučan, *V spomin človeku, ki ga ni več*, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, XIX.

¹⁴ Alfonz Gspan idr., *Slovenski biografski leksikon* (Ljubljana: SAZU, 1971), dopolnil Janko Liška, *Vanek Šiftar (1919–1999)*, *Slovenska biografija* (ZRC SAZU, 2013).

¹⁵ Franc Küzmič, *Vanek Šiftar kot urednik*, v Etelka Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva, dekle, obsorej* (Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Pravna fakulteta UM, GV založba, 2010 – t. i. Drugi Šiftarjev zbornik), 35–36.

postojanka za skrivne prehode prek Mure.¹⁶ Šiftarjevi so imeli zemljo na obeh straneh Mure in zato (kot »dvolastniki«) niso imeli težav s prehajanjem reke. Že sredi aprila 1941 je Vanek Šiftar v Mariboru poiskal Slavo Klavoro, ki mu je v suknjič skrila neke dokumente, nakar jih je Šiftar v Petanjcih predal Evgenu Kardošu. Poleti 1941 pa je šel po Klavoro v Radence in ji pomagal preplavati na madžarsko stran.¹⁷ Kmalu za tem je Klavoro, komaj dvajsetletno, po hudem mučenju v Mariboru ubil Gestapo, Kardoša pa so zajeli Madžari in ga konec oktobra 1941 obesili na dvorišču gradu v Murski Soboti. Madžarski okupatorji so s prekmurskimi aktivisti hitro in brutalno obračunali. Nekatere so ubili, druge zaprli ali odgnali v koncentracijska taborišča; za vojno sposobne moške so pogнали na fronto ali na prisilno delo. Šiftarjevi sinovi so bili med njimi.

Od julija 1941 je Vanek Šiftar živel pod ilegalnim imenom Ferenc Horvat v Prekmurju in na Madžarskem kot kmetijski delavec. Leta 1943 je bil mobiliziran v terensko enoto madžarske vojske v Keszthely ob Blatnem jezeru, ki je bila nameščena na posestvih kot prisilni delavci. Od avgusta 1944 je bil Šiftar skrivoma član okrožnega odbora OF za Prekmurje. Iz madžarskega nadzorstva je prestopil k Rdeči armadi ter se junija 1945 vrnil v Jugoslavijo.¹⁸ Njegovega starejšega brata Francija so ustrelili na Poljskem, mlajši brat Jožef pa je prebegnil na stran Rdeče armade, kjer je padel. Le Vaneku se je uspelo po vojni vrniti domov.

Po koncu vojne je Šiftarjeva kapela v Petanjcih dobila še eno obeležje – posvečena je bila vsem vaščanom, ki so padli v obeh vojnah, izgubili življenje v taboriščih ali v ujetništvu. Mama Apolonija v spomin padlima sinovoma na vrtu zasadi dve vrbi žalujki, ki predstavljata hkrati tudi njun simbolni grob, saj za pravega nihče ne ve.¹⁹ Vrbi žalujki sta postali temelj Vrta spominov in tovarištva, v katerem je Vanek Šiftar, ki je prevzel poslanstvo ohranjanja spomina in opomina na vojne grozote od svojih staršev, vse do smrti zasajal drevesa in druge rastline po svojem izboru in izboru številnih darovalcev z vsega sveta.²⁰ V zadnjih letih življenja Vaneka Šiftarja je Vrt prerasel v neprofitno organizacijo – Ustanovo dr. Šiftarjevo fundacijo, katere peti predsednik uprave je v času pisanja Vanekov sin – Marjan Šiftar.

¹⁶ Borut Holcman, *Prof. Vanek Šiftar – oris življenja in dela*, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 5.

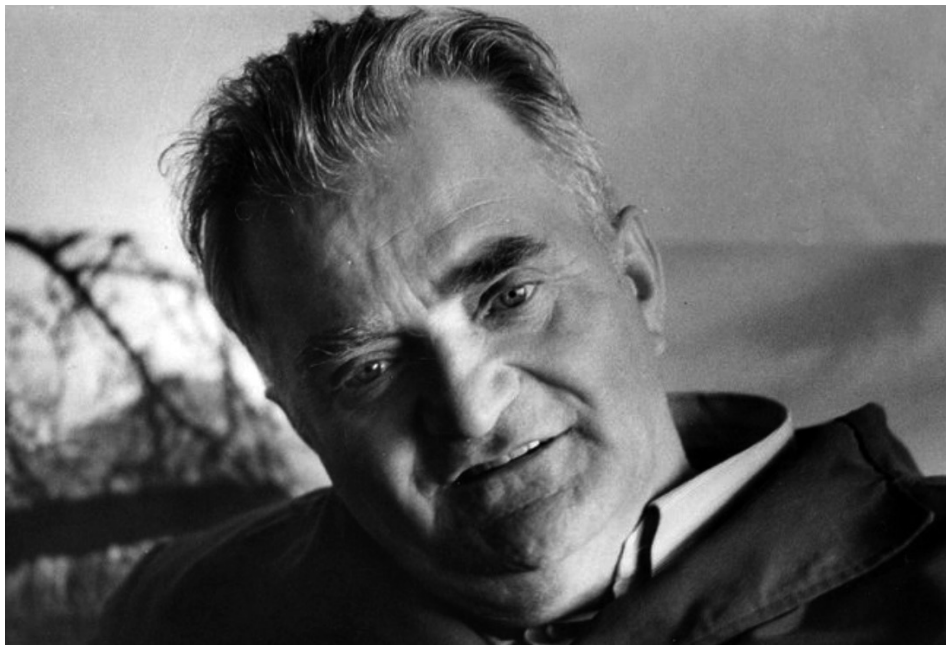
¹⁷ Vanek Šiftar, *S poštenostjo do resnice*, v Munda, *Ob Muri*, 252.

¹⁸ Munda, *Ob Muri*, 68–69.

¹⁹ Anton Vratuša, *Vrt spominov in tovarištva* (Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2004) 5.

²⁰ *Vrt spominov in tovarištva na Petanjcih – vodnik* (Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva Fundacija, 2013).

Tudi po vojni je Vanek Šiftar skrbel za »zbiranje vseh ljudi, ki se ukvarjajo s kulturo, prosveto, a tudi politiko«²¹ v Pomurju. Miško Kranjec je menil, da je to Šiftarjeva veliko pomembnejša vloga od njegovega rednega dela na sodišču, »ki so Ti ga bili po trapariji obesili (...). Takšne osebnosti mi danes v Soboti nimamo, jo pa krvavo potrebujemo (...). Povrhu imaš prijetno urejen dom (...). Mi vsi bi se zgrinjali okrog Tebe, pri Tebi naj bi bile vsakovrstne široke diskusije o vsem (...). Naj premišljuje kakor koli, človeka, ki bi bil primernejši za takšno vlogo od Tebe, ne poznam.«²² Šiftarjevi so bili med prvimi v Murski Soboti, ki so imeli televizor, in to je bila dodatna priložnost za to, da so se napredni Sobočani družili pri njih, zlasti ob nedeljskih popoldnevih.²³ Šiftar je bil med ustanovitelji Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti ter pomagal pri ustanavljanju prekmurskega tiska. Bil je tudi v več uredniških odborih (Svet ob Muri, ČZN, Teorija in Praksa), sodeloval je z založbami in spodbujal ustvarjalce k objavam.²⁴

Slika 1: Vanek Šiftar. Vir: arhiv Ustanova Dr. Šiftarjeva fundacija.

²¹ Miško Kranjec, pismo Vaneku Šiftarju z dne 21. 1. 1960, objavljeno v Munda, *Ob Muri*, 34.

²² Ibidem.

²³ Munda, *Ob Muri*, 15.

²⁴ Küzmič v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 43.

ZAPLET GLEDE MADŽARSKE MOBILIZACIJE 25 LET PO VOJNI

Leta 1970 njegov mladostni znanec Ferdo Godina, ki je napisal zgodovino Prekmurja med drugo svetovno vojno,²⁵ v glasilu borcev NOB TV-15²⁶ dregne v vlogo Vaneka Šiftarja med drugo svetovno vojno, zlasti v povezavi s tem, ali je Šiftarjev vrt v Petanjcih zaradi Vanekovega urjenja za oficirja v madžarski vojski med drugo svetovno vojno primerno mesto za Vrt spominov. Zapisal je:

»Če pa srečujemo dr. Šiftarja v »Parku spominov« kot tolmača časov in čustev borbe proti fašizmu, pa se mi zdi, da imamo ne samo pravico, ampak tudi dolžnost, da pogledamo, kje je bil dr. Šiftar med vojno. (...) Dr. Vanek Šiftar je leta 1941 zapustil narodnoosvobodilno gibanje v Prekmurju in se skril. Jeseni leta 1943 je šel v madžarsko vojsko in je vse do konca vojne nosil uniformo okupatorskega madžarskega vojaka. V madžarski vojski je bil karposomanjš (kandidat za oficirja) (...). Vanek Šiftar bi tudi bil prej v zaporu ali internaciji, kakor pa bi bil sprejet v okupatorsko oficirsko šolo in postal Hortijev oficir (...) pri obuki rekrutov za boj proti ruskim komunistom«.²⁷

Na objavo Godine se je Šiftar javno odzval v isti reviji²⁸ in pojasnil, da je bila njegova zgodovina razjasnjena, še preden je bil imenovan za javnega tožilca. V Pokrajinskem arhivu Maribor je tako ohranjen del spisa Okrajnega sodišča Murska Sobota iz leta 1951, v katerem petanjski kmet Anton Pajžlar, v času okupacije vaški župan, kot priča pojasnjuje, kako je madžarska vojska v začetku oktobra 1943 sredi noči prišla v Petanjce in od njega med drugim zahtevala, da jim pokaže Šiftarjevo hišo, ker so želeli odpeljati Vaneka in njegovega brata Jožefa. Pajžlar je madžarskim vojakom povedal, da je Jožef Šiftar ml. že od leta 1941 v internaciji, Vanekov oče Jožef Šiftar st. pa jim je pojasnil, da je bil Vanek že odpeljan.²⁹

Jeni Kardoš, ki je vedel za Vanekovo skrivanje v bližini madžarske meje, je Madžarom povedal zanj in prišli so ga aretirat. Enota madžarske vojske, v katero so ga vključili, se je imenovala »Karna-somani« in je po Vanekovem pojasnilu označevala tiste mobilizirance, ki so imeli opravljeno maturo. Njegovo delo je bilo v konjušnici, kjer so skrbeli za bolne konje, ko so si ti nekoliko opomogli, pa so z njimi vozili gnoj in delali na posestvu barona Faštetiča, žagali drva in čistili stranišča. Nek poročnik mu je jeseni 1944 podelil eno zvezdo

²⁵ Ferdo Godina, *Prekmurje 1941–1945: Prispevek k zgodovini NOB* (Murska Sobota: Pomurska založba, 1967).

²⁶ Ferdo Godina, *Kaj je s »parkom spominov« v Petanjcih*, TV-15, časopis borcev NOB (Ljubljana: Borec), 23. 9. 1970, 39:6.

²⁷ Munda, *Ob Muri*, 62–63.

²⁸ Vanek Šiftar, odgovor na sestavek, ki ga je napisal tovariš Ferdo Godina, TV-15, časopis borcev NOB (Ljubljana: Borec), 7. 10. 1970, 41:5.

²⁹ Spis Okrajnega sodišča v Murski Soboti, II R 207/51, 8. 9. 1951.

na uniformi, da je bil rešen neprestanega nočnega dežuranja pri konjih, a bi jih potreboval še pet do oficirskega čina.³⁰

Zgodba z obtožbami Godine se je zaključila tako, da je oktobra 1970 na Šiftarjev vrt v Petanjcih prišel visoki partijski funkcionar Miha Marinko, povojni predsednik vlade LRS, pogledal jelke, ki ji je Šiftarjevim podaril Josip Broz Tito, in obsodil Godinovo pisanje.

Kljub temu vsi niso dobrohotno sprejeli Šiftarjevih pojasnil. Očitno so mu zamerili, da pod madžarsko vojsko ni bil neposredno življenjsko ogrožen in je relativno mirno preстал tisti čas, namesto da bi (že prej) pobegnil in se pridružil OF. Kot da dva ustreljena brata nista bila zadostna žrtev Šiftarjevih med drugo svetovno vojno. Vanek Šiftar leta 1989 v intervjuju pove, da je bil nekaj časa madžarske mobilizacije dodeljen *»zelo progresivno usmerjenemu«* posestniku dr. Horvathu, pri katerem se je najedel, bral knjige v njihovi knjižnici, sicer pa delal v hiši in na vrtu.³¹ Zato bi verjetno lahko pobegnil, če bi hotel, a je izbral varnejšo pot zanj – in to so mu nekateri borci zamerili.

Med drugim se je do njega ohladil tudi Miško Kranjec.³² Šiftar mu je moral po Godinovi objavi, ko se mu Kranjec ni več oglašal, pojasnjevati: *»Ne vem, kam meriš, da mislim, da je vse, kar o sebi mislim, sveto. Govorila sva in najbrž misliš na moje stališče o mojem zadržanju med vojno. Povedal sem Ti, kar sem mislil, sicer pa nisem nikdar skrival, tako sem ravnal, ker drugače nisem vedel v določenih trenutkih, čeprav danes vidim, da bi morda bilo bolje, če bi se skrival (...). Ne hvalim se, pač pa lahko rečem in tudi dokažem, da sem pa mnogim koristil in nikomur od naših ljudi škodoval.«*³³ Takrat se je očitno tudi izpostavila razlika med Kranjcem in Šiftarjem v smislu njunega družinskega ozadja: medtem ko je Kranjec izhajal iz zelo revne kočarske družine brez zemlje, so bili Šiftarjevi dobro stoječa posestniška družina. Glede na to, da je bilo razširjeno mišljenje nekaterih komunistov, da so vsi posestniki do posesti prišli na nepošten način, Šiftar Kranjcu v pismu izpostavi, da so njegove pripombe na račun Šiftarjeve družine neupravičene: *»Kot da bi bili veleposestniki in največji lenuhi, špekulanti. Vse, kar imamo doma, nismo dobili podarjeno od nikogar, moj oče je vse odkupil in dolgo smo odplačevali. Tudi sam sem hodil na delo na grofovsko, da smo imeli krmo itd. Torej nisem rasel tako, kot si kdo misli.«*³⁴

³⁰ Šiftar, odgovor na Godino, 5.

³¹ Branko Žunec, *Intervju z Vanekom Šiftarjem*, magnetogram, 8. 5. 1989, 21.

³² Jožica Grgič, *Zamolčane zasluge pisateljeve žene* (Ljubljana: Delo), 16. 3. 2019.

³³ Pismo Vaneka Šiftarja Mišku Kranjcu, 5. 1. 1971, v Munda, *Ob Muri*, 60.

³⁴ Pismo Vaneka Šiftarja Mišku Kranjcu, 5. 1. 1971, v Munda, *Ob Muri*, 59.

V kasnejši parlamentarni preiskavi poveljnih povelj, ko je bil Vanek Šiftar star že 75 let, ga je Jože Pučnik ponovno vprašal po njegovi vlogi v drugi svetovni vojni:

Pučnik: »*Ste sodelovali v II. svetovni vojni?*«

Šiftar odgovori: »*Da*«.

Pučnik: »*Ali ste dobili odlikovanje?*«

Šiftar: »*Ne – zapor*«.

Pučnik: »*S kakšnim činom ste končali II. svetovno vojno?*«

Šiftar: »*Z nobenim činom, kajti nazadnje sem vozil gnoj, ko so me prijeli, grofu Feštetiču v Keszthelyu*«.

To povzame Šiftarjevo zgodbo o tem, kako je bil domala oficir v madžarski vojski.

ZAČETEK PRAVNE KARIERE

Zaradi pomanjkanja pravnikov je bil Vanek Šiftar že februarja 1947, ko še ni diplomiral na pravni fakulteti, imenovan za okrajnega javnega tožilca v Ljutomeru. Jože Pučnik ga v preiskovalni komisiji leta 1995 vpraša: »*Vi ste bili tožilec še pred zaključenim študijem?*« in Vanek pojasni, da je imel za seboj dva letnika prava: »*V tistem času ni bilo pravnikov (...) konkretno v Prekmurju (jih) nismo imeli. Madžarski pravniki so odšli, ko so Madžari prišli, so slovenske pravnike izgnali, potem so neke laike najdlji*«.³⁵

V Ljutomeru je bil okrajni tožilec le mesec in pol; za tem je bil imenovan za okrajnega tožilca v Kranju in za tem za okrožnega tožilca v Novem mestu. V času Informbiroja je bil zaslišan o času, ki ga je preživel pod Rdečo armado, saj je pred to krizo govoril, da so jih nastanili v nekem letovišču in da so pod Rdečo armado tako dobro živeli kot nikoli prej.³⁶ Pozimi 1949 je bil razrešen in poslan na šestmesečni tožilski tečaj v Srbijo (v Arandjelovac) in Hrvaško. Končni izpit je bil priznan kot pravosodni izpit. Po vrnitvi v Slovenijo je prišel v konflikt z okrožnim javnim tožilcem, ker ni hotel za tožilca v Trbovlje, zato je bil postavljen za pomočnika okrožnega tožilca v Celju. Tam je bil partijsko kaznovan in bil premeščen za okrajnega tožilca v Ljutomeru. Iz tega obdobja se je pred Pučnikovo komisijo spominjal, da so imeli »*najhujšo bitko s kvalifikacijo pobegov čez mejo. Potem smo prešli iz kaznivih dejanj na prekrške*«.³⁷

³⁵ Magnetogram Pučnikove preiskovalne komisije, 1995, 23.

³⁶ Žunec, magnetogram, 21.

³⁷ Magnetogram Pučnikove komisije, 26.

Leta 1953 je končal poslanski mandat v republiški skupščini, dal odpoved na tožilstvu in s tem končal tožilsko kariero. Istega leta je na Pravni fakulteti v Ljubljani diplomiral kot študent ob delu in nastopil poslanski mandat v Beogradu kot poslanec v Zvezni skupščini. Leta 1958 je postal tajnik vrhovnega sodišča v Ljubljani in preiskovalni sodnik, nato pa sodnik za mladoletnike v Murski Soboti (do 1960).

Pri Pučniku leta 1995 pove, da je glede vmešavanja politike v pravosodje potrebno ločiti obdobje med koncem vojne in letom 1951 ter obdobje po tem letu. Po letu 1951 se je bilo po njegovem mnenju že mogoče upreti politiki. Tudi sam se je kot tožilec v Kranju uprl navodilom in bil suspendiran. Leta 1989 v intervjuju pove: *»Sem menda prvi tožilec, ki sem se uprl in predlagal republiškemu tožilcu Avblju, da dajem ostavko, ker se s temi in temi stvarmi ne strinjam. (...) Jaz sem prvi tožilec, ki je bil suspendiran. Takoj po vojni. Ampak srečo sem imel, da sem imel toliko avtoritete, da me niso poslali na Goli otok.«*³⁸

Uprl se je, ker je vedel, da ga doma čaka zemlja: *»Delal bom in sem lahko samostojen«*. Za kolege tožilce, ki so živeli od službe, pa je povedal, da niso bili tako samozavestni. Zase reče: *»Jaz sem pa imel dve hrbtenici podprti, vse sorodnike, bratrance in sestrične v ZDA, od kod sem tudi lahko dobil dolarje, in pa starše, zemljo.«*³⁹

Kar zadeva politične pritiske na delo pravosodja je povedal, da pritiski na tožilstvo niso bili tako pomembni kot pritiski na sodišče, ki sodi: *»Saj jaz nimam kot tožilec kaj reči. Pravosodna uprava se je mešala v sodstvo. Kakor hitro (kot sodnik) padeš pod volivnost, če nimaš hrbtenice, sva tam (...). Najhujša je politizacija sodišča, še danes je (...). Sodniki porotniki so bili tisti, ki so bili politično imenovani. Porotniki so velikokrat preglasovali sodnika. (...) UDBA je lahko (...) porinila porotnike. (...) O neodvisnosti sodstva ni mogoče govoriti, dokler je porota tista, ki odloča. Kdo poroto imenuje, preglejte tedaj in danes, stranke posredno. Bilo je primerov, kadar je organ prisile pritisnil na poroto in so se porotniki sami javljali za posamezne procese.«*⁴⁰

Pri tem je menil, da je bolj kot na kazenskem področju lahko komunistični sistem ljudem škodil na civilnopravnem področju, pri dedovanju in zaplembah premoženja: *»Dajmo si odkrito povedati. Ne poznam v pravni zgodovini države, ki ne bi na legalen ali ilegalen način si ustvarjala materialne baze. Vi bolj kot jaz poznate zadnje poročilo CIE o sivi ekonomiji v Sloveniji. Ustvarja si materialno bazo.«*⁴¹

³⁸ Žunec, magnetogram, 12.

³⁹ Magnetogram Pučnikove komisije, 22.

⁴⁰ Ibidem, 21–22.

⁴¹ Ibidem.

Ne glede na tako podrejanje pravosodja politiki je bil Vanek »zaljubljenec v pravniški poklic«. ⁴² O poklicu pravnika, o vlogi prava v družbi je vedno govoril z navdušenjem in tudi s kritiko stališč takratnih političnih veljakov, ki so pravo pojmovali kot sredstvo prisile za uresničevanje političnih ciljev. Za poklic pravnika je tudi navdušil številne Prekmurce in Štajerce.

KOMUNIST PAR EXCELLENCE

Vanek Šiftar je bil več kot tri desetletja po drugi svetovni vojni nosilec številnih družbenopolitičnih funkcij. V tem pogledu je bil komunist *par excellence* ⁴³ – predan in zavzet za komunistične ideale in načela, zlasti za odpravo družbenih razredov in večjo socialno pravičnost. Že leta 1939 je v Mladem Prekmurcu zapisal svojo »temeljno opredelitev«, politični nazor, katerega namen je vzpostaviti socialno pravičnost, sklicujoč se na italijanskega borca za italijansko enotnost Giuseppeja Mazzinija:

»Če se vzpneš na grič, se ti zdi, da je samo pedenj od madžarske meje do nemške. In obe sosedji krmita naše ljudi z medom, pomešanim s kvasom nezadovoljstva, ki doma v bedi in krivicah kipi. (...) Priboriti ljudem osnovne pravice (...). Materialno izboljšanje je bistveno in mi se bomo borili, da ga dosežemo, ali ne zato, ker je za ljudi koristno, da so dobro rejeni in dobro nahranjeni, temveč zato, da ne morete doseči zavest svojega dostojanstva in svojega naravnega razvoja, dokler se boste nahajali kakor dandanes v neprestani borbi za bedo«. ⁴⁴

Januarja 1940 je v Mladem Prekmurcu objavil svoje Novoletno pismo, v katerem zapiše: »Nič drugega, le srečno novo leto Vam hočem želeti in Vas spomniti, da lačni niso srečni«. ⁴⁵

Kot pojasni njegov sodelavec na VPŠ Šime Ivanjko: »V takratnem obdobju smo bili prepričani, da se odpirajo možnosti za nove vizije in za svobodno oblikovanje družbenih odnosov po meri človeka. To je bilo obdobje pričakovanj in upanja na oblikovanje nove humane družbe na temeljih samoupravljanja. Vanek je bil prepričano zaljubljen v samoupravno družbo in v možnosti posameznika, da oblikuje svoje življenje po lastnih merilih, mimo skrbniške vloge takratne politične oblasti.« ⁴⁶

⁴² Šime Ivanjko, *Vanek Šiftar – vizionar bodočnosti na temeljih preteklosti*, v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 18.

⁴³ Tak naziv Vaneku Šiftarju poda Šime Ivanjko, intervju 2023.

⁴⁴ Ivan Šiftar, *Pogled nazaj in naprej* (Petanjci: Mladi Prekmurec, III 9–10, maj–junij 1939) 133–134, v Munda, *Ob Muri*, 179.

⁴⁵ Ivan Šiftar, *Novoletno pismo* (Petanjci: Mladi Prekmurec, IV: 1–2, jan–feb 1940) 1–2, objavljeno v Munda, *Ob Muri*, 179.

⁴⁶ Ivanjko v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 17.

Zasledujoč to svojo usmeritev se je Vanek Šiftar takoj po koncu vojne včlanil v Zvezo komunistov in že junija 1945 deloval kot politični aktivist v Murski Soboti. 15. junija 1945 se je zaposlil kot načelnik odseka za socialno skrbstvo in zdravstveno varstvo okrajnega ljudskega odbora in na tem mestu ostal do sredine decembra 1946. Ko je kot tožilec krožil po Sloveniji, je bil obenem tudi politično angažiran v okrajne in okrožne odbore; v Ljutomeru je bil predsednik okrožnega odbora OF. Ko se je OF preimenovala in preoblikovala, pa je bil predsednik okrožnega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva (znana kot SZDL) Murska Sobota.⁴⁷ To je bil odbor krovne organizacije, v katero so se po letu 1953 (in vse do leta 1989) združevale vse druge organizacije, od Zveze komunistov in sindikatov do društev, zveze mladine itd.

Še preden je zaključil tožilsko kariero, je bil Vanek Šiftar leta 1951 v Pomurju izvoljen v republiško skupščino,⁴⁸ leta 1953 pa še v Zvezno skupščino v Beogradu (glede na njegov življenjepis je imel prvi mandat zveznega poslanca do 30. 4. 1958). Nato je bil ponovno republiški poslanec in v letih 1969–74 drugič zvezni poslanec (Prosvetno kulturni zbor).⁴⁹ Kot sam pove pred Pučnikovo komisijo leta 1995: »*Delal sem v zvezni skupščini, dvakrat voljen in dvakrat v republiški skupščini.*«⁵⁰ Čeprav je bil v času poslanskega mandata tožilec, sodnik in profesor, je bil torej hkrati tudi poslanec. To je bil odraz takratnega načela enotnosti oblasti.

Ludvik Toplak navaja, da ga je srečal v Beogradu, kjer se je kot poslanec v Zvezni skupščini zavzemal za uporabo slovenskega jezika v zveznih organih oblasti, in dodaja: »*Mnogi so rekli, da je utopist.*«⁵¹ Že leta 1955 je v slovenščini pisal predsedniku Zvezne ljudske skupščine FLRJ v Beograd glede prometnega davka, ki so ga bili zavezani plačevati lastniki gozdov oziroma žag.⁵² Predvsem pa je bil Vanek Šiftar tako v slovenski kot jugoslovanski skupščini zastopnik Prekmurcev. Od ljudi je dobival številna pisma, v katerih so mu pojasnjevali svoje težave, Šiftar pa je iskal pristojne organe, ki bi lahko pri navedenem pomagali. Maja 1955 je pisno čestital vaščanom Turnišč in jim sporočil, da bo 15. 5. 1955 pri njih prvič zasvetila električna luč.⁵³ V pismu

⁴⁷ Gspan, Liška, *Biografija Vaneka Šiftarja*.

⁴⁸ Rezultati volitev iz 18. marca 1951, v Okraju Murska Sobota izvoljena Ivan Šiftar in Anton Vratuša, Ur. L. LRS 13/1951.

⁴⁹ Vanek Šiftar, *Življenjepis*, 1998, arhiv UŠF.

⁵⁰ Žunec, magnetogram, 21.

⁵¹ Ludvik Toplak, *Mlajši v šoli starejšega kolega*, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, XXI.

⁵² Pismo Vaneka Šiftarja, 2.4.1955, Pokrajinski arhiv Maribor, arhivsko gradivo Vaneka Šiftarja, škatla 171.

⁵³ Pismo Vaneka Šiftarja vaščanom Turnišč z dne 11.5.1955, Pokrajinski arhiv Maribor, škatla 171.

Mišku Kranjcu zapiše: »Kolikor sem bil poslanec, sem se trudil, brez hvalisanja, da sem Prekmurju pač koristil«. ⁵⁴

Vrsto let kasneje pred Pučnikovo komisijo pojasni, da je bilo v Prekmurju veliko izzivov: »Mi moramo poznati obrobja, kajti na obrobjih je bilo drugače (kot v Ljubljani). In star pregovor (pravi): Voda odlaga smeti na breg«. ⁵⁵ Zanimal ga je napredek pri gradnji cest, šol, knjižnic, kmetovanju in elektrifikaciji. Lokalne politike v Prekmurju je opozarjal, da morajo delati v dobro občanov mesta in podeželja, da pri reševanju težav ne smejo biti površni in da se morajo zavzemati za enakopravnost in strpnost ter spoštovanje človekovih pravic. ⁵⁶

Po izidu knjige Antona Trstenjaka »Človek v stiski« je leta 1961 Vanek Šiftar napisal oceno, v kateri je nekatera njegova stališča ocenil kot ne dovolj napredna, ne dovolj socialistična in demokratična. Medtem ko je Trstenjak menil, da se vikanje ali celo onikanje staršev s strani njihovih otrok prehitro opušča, spoštljiva razdalja pa spreminja v domačnost, je Šiftar menil, da za spoštljivo razdaljo ni nobenih pametnih razlogov. Prav tako ni sprejemal argumentov o podrejanju žensk moškim. Podpiral je stališča Vide Tomšič o tem, da mora biti ženska osvobodena in moškemu enakopravna, kar pa bo doseženo šele takrat, ko bo družba prevzela določene njene gospodinjske in družinske zadolžitve. ⁵⁷ Šiftar ni sprejemal pravila, da naj roke ne nudi »v pozdrav mlajši starejšemu, podrejeni nadrejenemu, moški ženski, razen če je z njo v sorodu, dobro znan, starejši, odličnejši«. ⁵⁸ Vanek Šiftar se na to odzove z mnenjem: »Težnja socialistične družbe je, da bi bili odnosi med ljudmi po svoji obliki in vsebini čedalje bolj odnosi tovarištva, medsebojnega sodelovanja in pomoči. Take odnose pa je možno ustvarjati le s podiranjem starih družbenih plotov«. ⁵⁹

Za svoje politične aktivnosti je bil Vanek Šiftar leta 1960 odlikovan z redom republike tretje stopnje, leta 1970 z redom republike z bronastim vencem, leta 1979 pa z redom dela z rdečo zastavo – vse odlikovanja SFRJ, ki so se podeljevala za posebne zasluge na področju javnega delovanja.

⁵⁴ Pismo Vaneka Šiftarja Mišku Kranjcu, 5.1.1971, v Munda, *Ob Muri*, 59.

⁵⁵ Magnetogram Pučnikove komisije, 23.

⁵⁶ Andrej Gerenčer, *Moja srečanja z dr. Vanekom Šiftarjem*, v Darja Senčur Peček (ur.), *Vanekovo stoletje, Ob stoletnici rojstva dr. Vaneka Šiftarja* (Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2009 – t. i. Tretji Šiftarjev zbornik), 26.

⁵⁷ Vida Tomšič, O zakonski zvezi, družini in gospodinjstvu v socializmu, CZ 1959, str. 25.

⁵⁸ Anton Trstenjak, *Človek v stiski*, Mohorjeva družba, 1961, str. 111.

⁵⁹ Vanek Šiftar, *Človek v stiski*, ocena knjige, 1961, arhivsko gradivo Vaneka Šiftarja, PAM, str. 5.

VANEK PRED PUČNIKOVO KOMISIJO O POVOJNIH POBOJIH

Ko je Državni zbor leta 1995 imenoval komisijo za preiskavo poveljnih povelj, je bil Vanek vabljen kot prič. Na pričanje se je dobro pripravil; sestavil si je osebni dosje o tej tematiki. Izrezal si je vrsto člankov, v časopisih podrobno spremljal poročanje o delu »Pučnikove komisije«. Zaslišanja se je udeležil bolan, a tam o poveljih ni bil nič vprašan. Vprašanja so se omejila na že omejeno delovanje tožilstva in sodstva v prvih letih po vojni.

Še pred Titovo smrtjo pa ga je Franc (Feri) Bükvič, profesor iz Puconcev, ki je deloval na ameriški univerzi v Fairfieldu, prosil za pojasnila o tem, kako je prišlo do razkola med Titom in Stalinom, ker želi v svojem »velikem tekstu« (romanu *Vojna in revolucija*, ki je izšel leta 1983 v Buenos Airesu) zapisati »čisto resnico«. ⁶⁰ Šiftar ga pri tem prosi, da ga pri pisanju ne smejo »motiti napake, ki smo jih delali pri iskanju novih poti v temnem svetu«. Na kar mu Bükvič odgovori: »O napakah ne bom govoril, (toda ...) Vanek, a je bilo nujno, da je naše slovensko vodstvo umorilo skoraj 12 tisoč domobrancev, potem ko je OF zmagala? Ali so bili ti domobranci zares tako nevarni? (...) O tem bom pisal v svojem romanu. Moram.« ⁶¹ »Da so ga beli polomili, ker so se naslonili na okupatorja, je jasno (...). Večina belih je bila zapeljana, mislim na mlade fante. In teh tudi ne bi bilo treba pomoriti. To Slovincem kot kulturnemu narodu ne more biti v čast. Politična nasprotja se urejajo v parlamentu in na volitvah, dokler se gredo demokracijo. Če pa izbruhne vojna, odloča orožje. Ko pa je vojna mimo, se krivce (če so narodni izdajalci) lahko kaznuje, za to so sodišča, ne sme se jih pa masovno pomoriti. (...) Vedno v zgodovini so pobijali nasprotnike, toda to nas ne more oprostiti.« ⁶²

Čeprav konflikta med partizani in domobranci v Prekmurju ni bilo, je Vaneka Šiftarja skrbelo, kako bo Bükvič povelje predstavil in mu v svojem odgovoru postavi vprašanje: »Kaj želiš ustvariti: verno in realno perspektivo generacijam ali pa pamfletsko – politikantsko obračunavanje. (...) Glede obračuna z domobranci bi se jaz posvetoval z ljudmi, ki naj bi bili tega »krivi« (...) Sedaj imaš pa le enostranske informacije. (...) razmisli: kaj vse se v človeku lahko prebudi, ko je zmagovalec in se sreča s skupino, ki je sokriva velikih zločinov. Poskušaj si ob tem odgovoriti, ali sta bili atomski bombi na japonski mesti vrženi zaradi interesa spremeniti stari svet ali pa je šlo zgolj za maščevanje.« ⁶³

⁶⁰ Pismo Ferija Bükviča Vaneku Šiftarju, 29. 4. 1980, v Munda, *Ob Muri*, 159–160.

⁶¹ Pismo Ferija Bükviča Vaneku Šiftarju, 1. 8. 1980, v Munda, *Ob Muri*, 166.

⁶² Ibidem, 169.

⁶³ Pismo Vaneka Šiftarja Feriju Bükviču, 10. 9. 1980, v Munda, *Ob Muri*, 168.

DEMOKRAT IN HUMANIST

Upoštevalo njegovo osebnost ter čas, v katerem je deloval, ne preseneča, da je Vanek Šiftar veliko razmišljal o hrbtenici – o pokončnosti v režimu, ki poskuša zvrnane ljudi upogniti. Čeprav je bil od konca druge svetovne vojne član komunistične partije, Šiftar ni bil ideološki fanatik, ki ne upošteva kritike ali raznolikosti mnenj.

Kot pove Ivanjko, je bil Vanek Šiftar »sicer strankarski človek, vendar njegovo življenje ni bilo izvajanje partijskih direktiv, temveč iskanje lastnih (...) oblik življenja. Za njega je bil pomemben človek in njegovo delo, ne pa članstvo v določenih političnih ali drugih institucijah.«⁶⁴ Po njegovi oceni je bil pravnik, ki se je boril za zmanjševanje državnega prava in zagovarjal nastajanje samoupravnega avtonomnega prava: »Zmanjšanje vloge države v družbi je bil njegov moto poklicnega in političnega delovanja (...). Imel je lahkoten odnos do takratne ideologije, ki je bil daleč od privrženosti partijskim sklepom.«⁶⁵

Na univerzi in zunaj nje je po svojih močeh pomagal znancem, ki so se znašli v težavah zaradi politike. Tako je denimo v času krize Informbiroja reševal pisatelja Ferda Godino: »Šel sem na Centralni komite in jim rekel, da je Godina padel s severne triglavske stene in imel pretres možganov, zato ga je potrebno obravnavati kot bolnika.«⁶⁶

Nedvomno je Šiftar v prvih povojnih letih lahko imel bolj lahkoten odnos do ideologije (in manj skrbi, da bi moral na Goli otok) ne samo zaradi svojih političnih funkcij, priljubljenosti v svojem okolju in visoke izobrazbe, temveč tudi zato, ker je imel zelo vplivne prijatelje – denimo Miška Kranjca, enega najvidnejših članov KP, priljubljenega pisatelja in člana SAZU, in Antona Vratušo, ki je bil med drugim član Rabske divizije in vodja kabineta Edvarda Kardelja, diplomat in kasnejši predsednik izvršnega sveta SRS.

Po drugi strani je tudi dobro vedel, kaj se v partijskem sistemu sme in kaj ne in je spretno veslal med partijskimi čermi. Ko mu je denimo Ivanjko pisal o tem, da profesor v Hamburgu z objavo v uradnem listu dokazuje, da je Nemčija slovenskim in hrvaškim mobilizirancem v nemški vojski poslala dodatke k pokojnini v slovenski pokojninski sklad, mu je Šiftar pojasnil, da je ta denar šel za izgradnjo cestne ali elektro infrastrukture in mu prijazno svetoval, da mora biti o tem tiho, če se želi vrniti v Slovenijo in tukaj nadaljevati kariero.⁶⁷

⁶⁴ Ivanjko v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 17.

⁶⁵ Ibidem, 18.

⁶⁶ Žunec, magnetogram, 4.

⁶⁷ O vprašanju odškodnin mobilizirancem v nemško vojsko je denimo odločalo Višje sodišče v Celju v zadevi VSC Cp 1415/2000, ECLI:SI:VSCE:2001:CP.1415.2000.

V intervjuju leta 1987 Šiftar pove, da je kljub temu, da je bil član ZK, večkrat doživljal napade zaradi svojih demokratičnih nazorov:

»Doživljal sem in še doživljam, da me zmerjajo, mi grozijo, češ zakaj se kot član ZK zavzemam za enakopravnost, pa naj bodo to Romi, črnci ali druge narodnosti. Toda brez tega ni svobodnega sveta, niti si ne moremo želeči, da več ne bi bilo vojnih grozot.«⁶⁸

V Pučnikovi parlamentarni preiskavi leta 1995 pa Šiftar izpostavi, da je imel še srečo:

»Imel sem srečo. Kjerkoli sem bil, sem se srečal z ljudmi, ki so bili zelo demokrati, in nisem čutil nobenega pritiska (...). Imel sem srečo, da sem doživel reputacijo pred letom 1941, tedaj sem bil dopisnik »Večernjega« in urednik revije, ki je odmevala v Parizu, v Pragi in na Madžarskem »Mladi Prekmurec«. Tako sem poznal vrsto ljudi in oni mene. Ni bilo primera, da bi kdo direktno name vplival. Zakaj? Držal sem se dveh načel, oče mi je rekel »Nikomur ne lezi v tazadnjo, krava te čaka!« Zato sem še pred desetimi leti plačeval kmečko pokojninsko zavarovanje (...). Če bi hotel, bi odšel v Združene države Amerike, kjer imam sorodnike (...). Bil sem samostojen. Rekel sem: »Meni je vseeno«. Bil sem solastnik kapele. Sedem let sem bil predavatelj na Teološki fakulteti v Mariboru.«⁶⁹

Tudi za začetno obdobje po vojni pove, da je »imel na tožilstvu veliko ljudi, ki niso bili komunisti«.⁷⁰ V družbi demokratov je seveda rad samo človek, ki je tudi sam demokrat.

AKADEMSKA KARIERA

Od vseh služb, ki jih je Vanek Šiftar opravljal na svoji pestri poklicni poti, je najdlje trajala njegova zaposlitev na predhodnici današnje Pravne fakultete Univerze v Mariboru – na Višji pravni šoli Maribor. VPŠ je bila na pobudo društva pravnikov Maribor, ob podpori predsednika Ustavnega sodišča SRS Vladimirja Krivica, ustanovljena leta 1960 zaradi potreb po pravnikih v severovzhodni Sloveniji.⁷¹ Bila je ena od šestih članic Združenja visokošolskih zavodov Maribor, predhodnice Univerze v Mariboru.

Vanek Šiftar je podiplomski študij opravil na Inštitutu za sociologijo v Ljubljani. Disertacijo z naslovom »Oblike delavskega soodločanja in upravljanja

⁶⁸ Bojan Peček, *Pohlevnost in molk za skorjo kruha – minulosť – Intervju; romolog dr. Vanek Šiftar* (Murska Sobota: Vestnik, 24, 25. 6. 1987) 8.

⁶⁹ Magnetogram Pučnikove komisije, 20–21.

⁷⁰ Magnetogram Pučnikove komisije, 24.

⁷¹ Vanek Šiftar, *Razvoj Višje pravne šole v Mariboru*, v: *15 let Višje pravne šole* (Maribor, 1976) 7.

v industrijskih podjetjih, uzakonjene v Evropi po oktobrski revoluciji»⁷² je pripravil pod mentorstvom profesorja delovnega prava Rudija Kyovskega in profesorja sociologije Jožeta Goričarja. Za doktorja družbenopolitičnih znanosti je bil na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani promoviran po božiču leta 1965. Z obema mentorjema je tudi kasneje dobro sodeloval. Pred prihodom na VPŠ je bil predsednik komisije za družbeno samoupravljanje na okrajnem sindikalnem svetu v Mariboru.⁷³ Od tam je po promociji za doktorja znanosti presedlal na VPŠ, ki jo je v tistem času vodil Primorec France Venturini. Šiftar je predaval družbeno politični sistem Jugoslavije in osnove delovnega prava in socialne varnosti.⁷⁴

Slika 2: Vanek s sodelavci na višji pravni šoli. Vir: Šiftar, Vanek (ur.), *Višja pravna šola*: 15 let, Univerzum, Ljubljana, 1976, str. 22 (Vanek je spredaj tretji z leve).

V tistem času so se zaposleni in sodelavci VPŠ habilitirali na Pravni fakulteti v Ljubljani. Vanek Šiftar je bil izvoljen za docenta leta 1968, leta 1974 pa za izrednega profesorja. Leta 1979 se je upokojil in šele po upokojitvi, leta 1981, bil izvoljen za rednega profesorja za ustavno in delovno pravo – takrat ne več na Pravni fakulteti v Ljubljani, temveč na Univerzi v Mariboru. Na tej osnovi je leta 1983 postal prvi zaslužni profesor Univerze v Mariboru s področja prava.

⁷² Disertacija je dostopna na spletu v Digitalni knjižnici Slovenije, 312 strani.

⁷³ Holcman v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 5.

⁷⁴ Gspan, Liška, *Biografija Vaneka Šiftarja*.

DIREKTOR VIŠJE PRAVNE ŠOLE POD ZVEZO KOMUNISTOV

Vanek Šiftar je postal direktor VPŠ leta 1970, po upokojitvi Venturinija, in ostal na tej funkciji dva mandata, do leta 1974. Obstoje šole je bil v tem času vse prej kot zagotovljen, sploh upoštevajoč dejstvo, da je oblast leta 1970 ukinila Višjo stomatološko šolo (VŠŠ) v Mariboru.⁷⁵ Razlog za ukinitve VŠŠ je bil, da višja šola za ta poklic ni zadostna, ampak zobozdravniki potrebujejo fakultetno izobrazbo. Zato je Vanek Šiftar v skrbi, da bi bila tudi VPŠ ukinjena s podobno obrazložitvijo, šolo usmerjal v raziskovanje, kar bi bil temelj za nastanek pravne fakultete, ki bi lahko izobraževala univerzitetne diplomirane pravnike. Kot prvi korak v tej smeri je Višji pravni šoli pridobil status raziskovalne organizacije v prepričanju, da bomo samo tako prišli »do Visoke pravne šole in tako naprej«.⁷⁶ To je VPŠ omogočalo tiskanje učbenikov – pred tem jim je namreč Pravna fakulteta v Ljubljani dovoljevala zgolj razmnoževanje gradiv.⁷⁷ Ivan Justin, ki je bil direktor VPŠ med leti 1979–81, v tem smislu navaja, da je Šiftar »usodno prispeval, da je nekdanja Višja pravna šola v Mariboru leta 1990 prerasla v Visoko pravno šolo in končno leta 1993 v Pravno fakulteto UM.«⁷⁸

Profesor Šiftar se je kot direktor VPŠ zavedal, da sam ne more opraviti vsega dela.⁷⁹ Zato je vložil veliko naporov v to, da bi VPŠ zagotovil kakovostne kadre, ki bodo pridobili doktorat znanosti in znanstveno razvijali različna pravna področja. Na VPŠ sta v njegovem mandatu predavala tudi oba njegova mentorja iz Ljubljane. Sicer pa je Šiftar kadre predvsem iskal med štajerskimi in prekmurskimi intelektualci, saj je verjel, da bodo ti bolj zavezani in predani delovanju VPŠ na dolgi rok kot »izposojeni« kadri iz Ljubljane. Ti so sicer bili zainteresirani za honorarna predavanja, niso pa se bili zaradi službe na VPŠ pripravljali preseliti v Maribor.

Vanek Šiftar je bil direktor VPŠ v času, ko je bila Zveza komunistov na VPŠ in na Zvezi višjih šol v Mariboru močno vpeta v akademsko delovanje. V bivšem režimu so v vsaki delovni skupnosti delovale osnovne organizacije ZK in so bile vpletene v sprejemanje odločitev vse do druge polovice 80. let prejšnjega stoletja, ko so počasi izzvenele. Takšna osnovna organizacija ZK je delovala tudi na VPŠ. Presojala je skladnost učnih gradiv in vsake kadrovske

⁷⁵ Bračič, Vladimir. *Nastanek in razvoj visokega šolstva v Mariboru*. Ljubljana: Kronika, 31:2–3 (1983), 247.

⁷⁶ Toplak v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, XXI.

⁷⁷ Vanek Šiftar, *Življenjepis*, 1998, gradivo UŠF.

⁷⁸ Ivan Justin, *Ivan Vanek Šiftar*, v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 33. Tako tudi v Poročilu o delu in predlogu za imenovanje prof. dr. Vaneka Šiftarja za zaslužnega profesorja, 23. 6. 1983, arhiv PF UM.

⁷⁹ Ivanjko v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 18.

odločitve z ideologijo. Na ravni univerze pa je deloval komite ZK, ki je zaposlene prepričeval, da morajo vstopiti v ZK. Mestni partijski veljaki so izražali podporo svojim otrokom (pretežno slabim študentom) pri študiju tako, da so med izpitom sedeli na hodniku pravne šole – če niso bili zadovoljni s profesorjevo oceno, pa so se pritožili na partijski odbor na fakulteti ali v mestu.⁸⁰ V takšnih razmerah je Šiftar iskal poti razreševanja napetosti, ki so nastajale med učitelji VPŠ in osnovno organizacijo ZK znotraj VPŠ ter ZK na univerzitetni ravni, bodisi v Mariboru, bodisi v Ljubljani.

O tem, da ga je Vanek Šiftar branil pred UDBO in partijo, se spominja Šime Ivanjko: »Z Vanekom sem se srečal leta 1968 kot mlad pogodbeni asistent na Višji pravni šoli v Mariboru.«⁸¹ Ivanjko pojasni, da Šiftar ni poudarjal ideološkosti in ni delal sporov. Bil je razumnik, človek z zemlje. Mlajše kolege je obravnaval kot sebi enakopravne in jih pogosto vabil domov. Bil je predan borbi za malega človeka, pravičnosti in dialogu. Učil jih je zbiranja bibliografije in koriščenja javnega tiska. »Vanek je imel strahovite informacije iz Ljubljane, kaj se dogaja, in o tem govoril na šoli. Povedal nam je preventivno, da smo bili pripravljeni. Bil je korekten, nevsiljiv.«⁸²

Šime Ivanjko se spominja, da je univerzitetni komite ZK močno pritiskal nanj v času, ko je bil Ivanjko direktor VPŠ (takoj za Šiftarjem leta 1974, op. a.), da ni primerno, da je na tej funkciji brez članstva v ZK. Šiftar je situacijo komentiral Ivanjkovi ženi z opazko, da je njen mož zelo trmast. Sicer pa se Ivanjko spominja, da ga je profesor Šiftar večkrat zavaroval pred sankcijami na VPŠ, ki bi ga sicer doletele, ker se ni želel včlaniti v ZK.

Tako ga denimo partijski odbor na Pravni fakulteti v Ljubljani ni želel izvoliti za docenta, ker ni bil član ZK. Uradnega zavrnilnega sklepa sicer ni dobil, temveč zgolj obvestilo, naj to vlogo umakne. Vanek Šiftar se z umikom ni strinjal, saj so na VPŠ potrebovali visokošolske učitelje, zato mu je rekel, da se bo potrudil, da se bo to uredilo. Nekega večera, ko sta bila oba v Beogradu, je prišlo iz Ljubljane obvestilo, da je Ivanjko izvoljen za docenta. Kako se je to uredilo, mu Šiftar sicer nikoli ni povedal, a ko je moral Ivanjko na zaslišanja na UDBO, kjer je imel odprt dosje, ga je izpraševalec spraševal po njegovem odnosu z Vanekom in mu tudi povedal, da ga Vanek podpira.

Druga situacija, v kateri mu je Šiftar pomagal čez partijske težave, pa se je nanašala na akontacijo avtorskega honorarja za učbenik, ki jo je Ivanjko kot direktor VPŠ izplačal profesorju ekonomske politike in javnih financ Igorju Vilfanu, ki tako kot Ivanjko ni bil v ZK, zato je partijski organ problematiziral izplačani honorar. Zgodba je bila zelo napihnjena; svet VPŠ je deset

⁸⁰ Pogovor avtorice s Šimetom Ivanjkom, 13. 9. 2023.

⁸¹ Ivanjko v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 17.

⁸² Pogovor avtorice s Šimetom Ivanjkom, 13. 9. 2023.

ur razpravljaj o »škandalu«. Šiftar je Ivanjku svetoval, naj pri marksističnem centru na univerzi pridobi izjavo o tem, da je zadevni učbenik skladen z ideologijo. Ko je to dobil, so se napadi partije na Ivanjka umirili.

O podobni podpori s strani Vaneka Šiftarja pove tudi Ludvik Toplak, kasnejši rektor Univerze v Mariboru. Toplak se spominja, da mu je, ko je nastopil službo v tajništvu Združenja visokošolskih zavodov (predhodnica rektorata UM), takratni predstojnik profesor Jože Butinar dejal: »*Imamo profesorja, ki piše knjige o Ciganih in samoupravljanju, sedaj pa hoče še Visoko pravno šolo*«. ⁸³ Ko se je Toplak želel zaposliti na VPŠ, mu je Šiftar napisal priporočilo in si prizadeval, da so ga sprejeli v službo, čeprav so bili pomisleki zaradi njegovega uporništvu v študentskih letih. ⁸⁴

O Šiftarjevih prizadevanjih za kadrovske okrepitve VPŠ priča tudi Mitja Novak, ki je bil direktor VPŠ v zadnjem obdobju pred ustanovitvijo Visoke pravne šole (tj. v letih 1987–91). Kot študenta delovnega prava na podiplomskem študiju Pravne fakultete v Ljubljani ga je za zaposlitev na VPŠ leta 1971 Šiftarju predlagal Šiftarjev mentor pri doktorski disertaciji Rudi Kyovsky, ki je leta 1971 tudi honorarno predaval na VPŠ. Tu se je Novak zaposlil takoj po vrnitvi s Sorbone in od Šiftarja prevzel predmet delovno pravo. Vanek ga je spodbujal k pripravi učbenika za delovno pravo, skupaj pa sta tudi predavala na seminarjih o delovnih razmerjih po številnih slovenskih krajih. Novak se spominja, da Šiftar ni bil le strokovno dobro podkovan, ampak je udeležence seminarjev navduševal tudi s svojim humornim nastopom. Neutrudno se je boril za *pravo v Mariboru* in izpostavljaj, da sta centralizacija in razvoj znanstvene misli tudi v Mariboru nujno potrebna. ⁸⁵

RAZISKOVALEC, RECENZENT IN PEDAGOG

Vanek Šiftar je bil predan raziskovalnemu delu. Raziskoval je zelo različne tematike. Po mnenju številnih pričevalcev skoraj ni bilo področja, ki ga ne bi zanimalo. ⁸⁶ Poleg prava je v raziskavah posegal tudi na številna druga področja – preučeval je rastlinoslovje, gozdanje, dvojezičnost, urbarje, ljudsko štetje, cehe, socialno strukturo vasi, delovanje gasilcev v Prekmurju, protestantizem, sezonske delavce, kriminaliteto v Prekmurju in številne druge teme. Samo v Pokrajinskem arhivu Maribor (PAM) je 26 tekočih metrov njegovega gradiva.

⁸³ Ludvik v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, XXI.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Mitja Novak, *Razvoj študija prava v Mariboru od obdobja dr. Vaneka Šiftarja do danes*, v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 45–46.

⁸⁶ Denimo Anton Vratuša v Munda, *Ob Muri*, 9.

Da je bil arhivar po srcu, izhaja tudi iz njegove navedbe v intervjuju: »Jaz sem založbi predlagal, zakaj vi ne hranite tipkopisov avtorjev, ko so izvršili korekturo. To je dosti bolj dragocen dokument kot sama knjiga«. ⁸⁷ Mirko Munda, ki je preučeval njegovo gradivo v PAM in za objavo izbral nekaj najbolj zanimivih Šiftarjevih dopisovanj, je zapisal: »Strmel sem. In priznam, prve dni sem bil zmeden. Toliko vsega! (...) je bil dr. Vanek Šiftar encikloped.« ⁸⁸

Njegovo akademsko delo je bilo prvenstveno posvečeno pravu. V grobem lahko njegove objave s področja prava uvrstimo na tri področja: delavsko samoupravljanje, organizacija oblasti in manjšine. Izdal je eno prvih študijskih gradiv na VPŠ. ⁸⁹

Kot izpostavi Ciril Ribičič, Šiftarjev kolega s področja ustavnega prava z Univerze v Ljubljani, »Znanstvene analize profesorja Vaneka Šiftarja o gradnji nove ljudske oblasti med NOB, o nastanku, delovanju in propadu Kraljevine Jugoslavije (...) izpričujejo ustvarjalnega, temeljitega in samosvojega znanstvenika in pedagoga, ki je skupaj z dr. Maksom Šnuderlom, dr. Majdo Strobl in dr. Ivanom Kristanom ustvarjal temelje, na katerih gradi sodobna ustavnopravna znanost na Slovenskem«. ⁹⁰ Hvalili so ga tudi kot recenzenta študij, raziskav, knjižnih del in zbornikov. ⁹¹

Ribičič je glede njegovega preučevanja soupravljanja in samoupravljanja izpostavil, da čeprav je Šiftar poudarjal zlasti kritiko liberalnega kapitalizma, je presenetljivo, koliko obsežnega gradiva je uspel Šiftar zbrati o razvoju delavskega soupravljanja v številnih evropskih državah, denimo v Veliki Britaniji, Franciji, Belgiji, skandinavskih deželah, Avstriji itd. ⁹² Vanek Šiftar pa je v intervjuju leta 1989 sam presenetljivo povedal, da samoupravljanja sploh ni podpiral:

»Jaz napadam izraz samoupravljanje, ga redkokdaj uporabljam, mi smo uvajali delavske svete leta 1950 (...) in dajali smo poudarek, da delajo kot dobri gospodarji. Kasneje pa se je izraz delavsko gospodarjenje zmanipuliralo v samoupravljanje.« ⁹³

⁸⁷ Žunec, magnetogram, 13.

⁸⁸ Munda, *Ob Muri*, 9.

⁸⁹ Vanek Šiftar, *Izbrani materiali o razvoju ljudske oblasti v Jugoslaviji (1941–1945)* (Mari-bor: VPŠ, 1966).

⁹⁰ Ibidem, 49.

⁹¹ Gera Bačič, Mladen Tancer, *Izjemen prispevek dr. Vaneka Šiftarja k preučevanju Romov*, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 164.

⁹² Ciril Ribičič, *Dr. Vanek Šiftar svobodoljubni mislec, profesor in humanist*, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 47.

⁹³ Žunec, magnetogram, 6.

ROMOLOG

Iz njegovega prepričanja, da je potrebno družbene razlike odpraviti in vzpostaviti večjo enakopravnost ljudi, izhaja tudi njegov boj za enakopravnejši položaj Romov, ki ga številni štejejo za Šiftarjev najpomembnejši prispevek k družbi. Kot priča Anton Vratuša, se je Vanekovo ukvarjanje z romsko problematiko začelo že leta 1961, svoj vrh pa doseglo leta 1970 z odmevno knjigo *Cigani – minulosť v sedanjosti*.⁹⁴ Bil je pobudnik knjige o romskem jeziku, ki je bila predstavljena na romskem kongresu v Ženevi leta 1978. Šlo je za prevod knjige *Mi smo Titovi, Tito je naš*⁹⁵ v romski jezik (*Amen same Titoske – o Tito si amaro*). Vanek Šiftar je priznaval, da je knjiga imela političnovzgojni ton z željo po socializaciji Romov v socialistično družbo, a obenem je bil prevod knjige o maršalu »naša prva lektira, tedaj v Prekmurju v knjižni romščini«. ⁹⁶

17 let po izdaji njegove knjige *Cigani* v intervjuju Šiftar pojasni: »Če začnemo pomagati Romom, pomeni, da smo na poti osveščanja in zapuščanja tistega tutorstva, ko smo mislili, da zgolj s kosom kruha lahko nekoga pripravimo, da poklekne, se nas oklene in molči.« Na komentar očitania Romom, da kradejo, pa izpostavi, da kraje družbene lastnine s strani Neromov nihče ne obsoja, ob krajah zasebne lastnine s strani Romov pa vzrojimo: »To je vprašanje morale.«⁹⁷ Šiftar je tudi predlagal zapis pravic romske skupnosti v slovensko ustavo – oktobra 1990 zapiše:

»Pomembneje kot mrtva ustavno-pravna črka pri uresničevanju romske narodnostne skupnosti mora biti zavest večinskega naroda in manjšine, da je vzpon manjšine pogoj vsestranskega razvoja vsakogar in vseh skupaj.«⁹⁸

Kar 13 škatel gradiva iz arhiva Vaneka Šiftarja v PAM se nanaša na romsko problematiko – Šiftar si je dopisoval s študenti, ki so pripravljali seminarske in diplomske naloge s tega področja; pisali pa so mu tudi številni Romi o svojih težavah.⁹⁹

Poleg Romov so Vaneka Šiftarja zanimale tudi druge manjšine – slovenska manjšina na avstrijskem Štajerskem, Gradiščanski Hrvati, madžarska manjšina v Sloveniji, Slovenci v Porabju, judje in protestanti v Prekmurju itd.¹⁰⁰

⁹⁴ Pomurska založba, 1970, 232 strani.

⁹⁵ *Mi smo Titovi, Tito je naš* (Zagreb, Ljubljana: Spekter in Dopisna delavska univerza, 1977).

⁹⁶ Alenka Janko Spreizer, *Etnografski pristop k raziskovanju pismenosti*, AS – Andragoška spoznanja, 5:1, 1999, 38.

⁹⁷ Bojan Peček, Intervju, 8.

⁹⁸ Ibidem, 9.

⁹⁹ Anton Vratuša, *Dr. Vanek Šiftar – slovenski romolog* (Ljubljana: Svet romske skupnosti RS 2011) 8–9.

¹⁰⁰ Justin v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 31.

Problematico svojega raziskovanja je veliko prej, kot je bilo to moderno, preučeval preko meja prava, tako da je poleg dogmatične uporabljal tudi socio-loško, zgodovinsko in druge znanstvene metode.

ZGODOVINAR

Že v povezavi s Šiftarjevimi deli s področja prava Ciril Ribičič izpostavi njegovo stremljenje k zgodovinskim utemeljitvam pravnih institutov: »*Za profesorja ustavnega prava je presenetljivo veliko gradil na avtentičnih zgodovinskih dokumentih, čeprav ga je bolj kot mrtva črka pravnih predpisov zanimala delujoča ustava.*«¹⁰¹ Šiftarjevo zanimanje za zgodovino pa se ni ustavilo pri pravu. Vanek Šiftar je namreč več desetletij veljal za enega najboljših poznavalcev prekmurske zgodovine.¹⁰² Zanimala ga je zgodovina žage v Lendavi in valjčnega mlina na Muri, pa začetki založništva in tiskarstva v Prekmurju ter številne druge teme glede življenja ljudi v Prekmurju.¹⁰³ Pripravljal je prispevek o delu svojega prijatelja akademika Antona Vratuše. Pisal je tudi o svojem času na ptujski gimnaziji in ostal povezan s Ptujem.¹⁰⁴

Leta 1965 je po 25 letih premora začel ponovno izhajati Časopis za zgodovino in narodopisje (odslej ČZN). Od januarja 1966 in do 1992 je bil Vanek Šiftar član uredniškega odbora ČZN, ki je – kot prej pri Mladem Prekmurcu – spodbujal zgodovinarje k objavam, opravljal uredniško in recenzentsko delo. V ČZN je tudi sam objavil šest svojih zgodovinskih razprav. V teh razpravah je popisovali izbrane vidike zgodovine Prekmurja med obema svetovnima vojnama ter v prvih desetletjih po vojni.¹⁰⁵ Gradivo, ki ga je zbral za pripravo teh razprav, ter tistih, ki jih je še le pripravljal, je ohranjeno v PAM. Med drugim si je v Jemen dopisoval s hčerko Avgusta Pavla, o katerem je pripravil prispevek za ČZN, ter s ptujsko profesorico zgodovine Ljubico Šuligoj.¹⁰⁶ Vrsto let je raziskoval dogodke, ki so vodili do priključitve Prekmurja h »kraljestvu« Srbov, Hrvatov in Slovencev, in o njih zbral obsežno gradivo. Veliko zgodo-

¹⁰¹ Ribičič v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 43.

¹⁰² Franc Rozman, v Holcman (ur.), 2001 54.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Vanek Šiftar, Utrinki iz literarno-kulturnega življenja dijakov ptujske gimnazije v letih 1937–38, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1966, 6, 435.

¹⁰⁵ Vanek Šiftar, Janez Zor, borec proti monarhofašistični diktaturi v letih 1929 in 1930, ČZN 1966, 37(2), 223; Vanek Šiftar, Vas Motvarjevci in njeni prebivalci, ČZN 1971, 42(7), 274; Vanek Šiftar, Ob stoletnici Avgusta Pavla 1886–1986, ČZN 1988, 59(24), 13; Vanek Šiftar, Prekmurje 1918–1920 (okupacija), ČZN 1989, 60(25), 23; Vanek Šiftar, Prispevek k prekmurskemu portretu desetletja 1949–1959, ČZN 1990, 61(26), 240; Vanek Šiftar, Sosedstvo ob državni meji z Avstrijo, ČZN 1994, 65 (30), 108.

¹⁰⁶ Arhivsko gradivo Vaneka Šiftarja, Pokrajinski muzej Maribor, škatla 81.

vinskega gradiva je zbral tudi o najbolj kalvinski prekmurski vasi Motvarjen-cih, ki ležijo ob slovensko-madžarski meji. V vasi živi avtohtona madžarska narodna skupnost, ki uporablja madžarščino kot uradni jezik.

Poleg objav v ČZN je obsežno zgodovinsko gradivo objavljeno v že ome-njeni knjigi »Cigani« (1970); s prispevki s področja zgodovine je sodeloval tudi na različnih simpozijih. Zanimala ga je porušena petanjska graščina (t. i. kastelišče),¹⁰⁷ ki je izhajala iz 13. stoletja in je pripadala ogrski grofovski dru-žini Nádasdyev. Konec 16. stoletja so se v grad zatekli protestantski duhovniki in izobraženci, ki so bili preganjani v obdobju protireformacije. Med njimi se je pred grožnjo smrtne kazni s kolegi z graške univerze umaknil tudi nemški astronom Johannes Kepler. S temi dogodki in zgodovino protestantizma v Prekmurju na splošno je imel Vanek Šiftar velike delovne načrte – ne le kot njegovo osebno raziskovanje, ampak je načrtoval tudi znanstveno srečanje na to temo.¹⁰⁸ Dogodek z naslovom »Protestantizem – zatočišče izgnanih na Petanjcih« je v Radencih in na Tišini potekal 28. in 29. oktobra 1999, nekaj dni pred Šiftarjevo smrtjo, brez njegove navzočnosti.

Vanek Šiftar velja za enega utemeljiteljev kulturnozgodovinskega simpozija Modinci, ki združuje zgodovinarje panonskega prostora (Avstrije, Slovenije, Hrvaške in Madžarske). Šiftar je bil ena gonilnih sil simpozija in eden redkih, ki je govoril vse štiri jezike s tega območja.¹⁰⁹ Pripravljal je prispevek na temo zgodovine Petanjcev do leta 1627, a mu je njegov zaključek preprečila smrt. Založništvo, simpozije in druge dejavnosti na področjih raziskovanja Vaneka Šiftarja je po njegovi smrti nadaljevala Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija. Z besedami Ota Lutharja je Šiftar za zgodovino severovzhodnega dela Slovenije storil več kot velika večina pišočih zgodovinarjev skupaj.¹¹⁰

ŠTUDENTOM PUSTITI SVOJO POT

Z nočnim vlakom se je štiridesetletni profesor Šiftar pripeljal iz Beograda, kjer je delal kot poslanec v Zvezni skupščini. Okrog 4. ure zjutraj je prišel v prostore VPŠ in za nekaj ur zadremal na kavču v pisarni direktorja, nato pa se odpravil na predavanja. Šiftarjevi študenti ga opisujejo kot resnega profe-sorja, ki je bil na predavanja temeljito pripravljen, snov razumljivo razlagal in

¹⁰⁷ Vanek Šiftar, Vloga Petanjskega gradu pri širjenju protestantizma, Zbornik Štefana Küz-miča, Pomurska založba, Murska Sobota 1974, 9–35.

¹⁰⁸ O tem Anton Vratuša, Vanekova štiriperesna deteljica, v Korpič Horvat, 2010, 55–61 ter Franc Rozman v Holcman, 2001, 53.

¹⁰⁹ Franc Rozman v Holcman, 2001, 54.

¹¹⁰ Povzeto po Munda, *Ob Muri*, 2011, 10.

svoje argumente podkrepil z zgodovinskimi pojasnili. Izpite je izvajal ustno in javno.¹¹¹

Ob vpisu so študentom dali vprašalnik o tem, zakaj so se odločili za študij prava. Šiftar je z razočaranjem ugotavljal, da sta bila »vpliv bližnjih« in težnja po moči pred dejansko pravno zavestjo. Pomembno mu je bilo, da »šola naj ne bo dekla politiki«, in študentom a je ponavljal rimski rek »poznati zakone ne pomeni znati na pamet njihovo besedilo, temveč vedeti njihov smisel in pomen«.¹¹²

Od marca 1968 je Šiftar predaval tudi na podiplomskem študiju Fakultete za politične vede v Zagrebu, in sicer predmet delavsko soodločanje v Evropi. Novinar Ernest Ružič v spominih zapiše, kako je bil ponosen, ko so zagrebški študenti trdili, da je Šiftar »ta čas najpriljubljenejši profesor na zagrebški univerzi – čeprav strog in natančen, nikomur ne stori krivice.«¹¹³

Branko Žunec v intervjuju z Vanekom Šiftarjem izpostavi: »Znano je bilo, ko ste poučevali v Mariboru, če si naredil izpit pri dr. Šiftarju, potem si naredil šolo. Bili ste očitno strog, neprizanesljiv profesor?« Vanek Šiftar na to odgovori: »Moje načelo je bilo, če se odločiš za študij, vedi, da trošiš družbena sredstva in jim odgovoren in zato delaj, če ne, pojdi. (...) Jaz sem študentom pustil prostor. Recimo, moj dober študent, s katerim se srečujem, je bil Drago Jančar (...). Midva sva si z Jančarjem menjala pisma in jaz sem tem fantom pustil njihova stališča. (...) Recimo meni je Jančar čisto svojo tezo zagovarjal, ampak on je naredil z odliko, zato ker je samostojno mislil, s svojo potjo.«¹¹⁴

PROFESOR NA TEOLOŠKI FAKULTETI

Ko je republiška verska komisija sredi 70. let prejšnjega stoletja¹¹⁵ odločila, da v program na Teološki fakulteti vključijo predmet politična ureditev, sta bila za predavatelja predvidena ustavna pravnik Ivan Kristan in Vanek Šiftar. Slednji se je na to odzval z mešanimi občutki: »Jaz v Ljubljano ne grem, do ljubljanske teologije imam svoj hladen občutek, ampak grem raje v Maribor. (...) Mariborska teologija je bila vedno progresivna, kajti iz nje so izšli tudi ti

¹¹¹ Pogovor avtorice s Šimetom Ivanjkom, 13. 9. 2023.

¹¹² Vanek Šiftar, *Uvodnik, Dozorevanje z razvojem* (Maribor: Univerzitetna revija UM, 3, 1995) 4–5.

¹¹³ Ernest Ružič, »Kliče te Vanek!«, v Senčur Peček (ur.), *Tretji Šiftarjev zbornik*, 31.

¹¹⁴ Branko Žunec, magnetogram, 4.

¹¹⁵ O njej Dejan Pacek, *Odnos med državo in Katoliško cerkvijo v Sloveniji med letoma 1966 in 1991 v luči arhiva republiške verske komisije*, doktorska disertacija (Ljubljana: Teološka fakulteta, 2020).

*partizanski duhovniki. (...).*¹¹⁶ Na mariborskem oddelku ljubljanske Teološke fakultete je leta 1976 tudi dejansko začel predavati in to delo opravljal naslednjih šest let, še po upokojitvi. Iz Šiftarjevih spominov je razvidno, da se je pri delu na Teološki fakulteti dobro počutil in mu je bilo žal, ko tega sodelovanja ni bilo več.

Šiftar je bil navdušen nad teološko knjižnico in njihovemu dekanu priznal, da na pravo tako bogate knjižnice nimajo. Kasnejši škof Jožef Smej se je spominjal, da se je Šiftar rad pohvalil s tem, da ga bogoslovci bolj poslušajo kot pravniki. Smej pa je Šiftarju rad navrgel: »*Torej, Vanek, nazadnje si pa le postal profesor v bogoslovju. Le povej to svojim staršem!*«¹¹⁷

Študentom teologije, ki so bili že podiplomski študenti, »*kaplani iz spovednic*«, je rekel: »*Moje izhodišče do vas je tako, da se vi borite proti peklu na onem svetu, mi proti peklu na tem svetu in sedaj imamo skupno pot. Če pekla nikjer ne bo, bomo srečni ljudje. Da bi pa si mi dokazovali: je bog, ni boga, tega ne bomo.*«¹¹⁸ S študenti teologije se je rad družil tudi po predavanjih: »*V Orlu so mi naročili kosilo, a sem rajši šel na kosilo s študenti. Oni so vedeli, da sem jaz član Zveze komunistov, ker ko te za profesorja oz. predavatelja volijo, je to moralo iti do najvišjega vrha s celim življenjepisom in nimamo kaj, ne. (...) Zraven je bil tudi Grmič in se na kosilu opredeljeval za pot, po kateri je kasneje šel.*«¹¹⁹ Obveščevalni službi je postalo sumljivo, da komunistični profesor ne samo predava na teološki fakulteti, ampak s kaplani »*še na špricar hodi*«. Zato so mu sledili. Ob neki priliki je spremljevalca Šiftar povabil k mizi v bifeju – »*da ne bosta poslušala od daleč*«. ¹²⁰ Sicer pa je glede zasledovanj obveščevalcev šel k načelniku in mu rekel: »*Veš kaj, ti tvojim pandurjem povej, naj bodo bolj pametni. Ni me treba stalno spremljati. Če pa hočejo k spovedi priti, pa grehe imajo, naj povejo, pa bom kakšno katehetinjo priporočil. Škoda, da je ta oblika sodelovanja propadla. Znali smo se nasmejati.*«¹²¹

Njegova predavanja na teologiji so se prekinila po nesporazumu, ko Šiftar ni bil dovolj zgodaj obveščen, da je predviden tudi za predavanja spomladi 1982, fakulteta pa je domnevala, da je to samoumevno. Stanislav Ojnik, profesor na teološki in pravni fakulteti v Mariboru, ki je bil tudi član verske

¹¹⁶ Žunec, magnetogram, 4.

¹¹⁷ Jožef Smej, *Nekaj spominov na prof. dr. Vaneka Šiftarja*, v: Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 149.

¹¹⁸ Žunec, magnetogram, 4.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Pogovor avtorice z Marjanom Šiftarjem, Petanjci, 1. 9. 2023.

¹²¹ Žunec, magnetogram, 5.

komisije, ga je spodbujal k nadaljevanju predavanj, a se Šiftar ni čutil dovolj pripravljenega za nenaden začetek predavanj.¹²²

Iz tega druženja Šiftarja s teologi se je razvilo tesno prijateljstvo med njim in škofom Grmičem, s katerim sta si izmenjevala vrsto pisem. V njih je, zlasti po slovenski osamosvojitvi, Grmič Šiftarju zaupal svoje frustracije v Cerkvi, denimo ob tem, da so cerkveni nauki teoretični, »življenje pa gre svoja pota«. Izpostavil je tudi, da katekizem še zmeraj zagovarja smrtno kazen, obenem pa nasprotuje vsakemu umetnemu preprečevanju spočetja, denimo kontracepciji. Frustriralo ga je tudi, da škofovska konferenca ne prizna sodelovanja z okupatorskimi zločinci med vojno, po drugi strani pa v socialnem realizmu vidi zgolj zločinsko početje, kar po njegovo »nikakor ne drži«.¹²³

Slika 3: Vanek Šiftar. Vir: Ustanova Dr. Šiftarjeva fundacija.

¹²² Pismo Stanislava Ojnika in Draga Smoleta Vaneku Šiftarju, 30. 4. 1982, Pokrajinski arhiv Maribor, arhivsko gradivo Vaneka Šiftarja, škatla 82.

¹²³ Pisma Vekoslava Grmiča Vaneku Šiftarju, v Munda, *Ob Muri*, 287–295.

PRVI ZASLUŽNI PROFESOR UNIVERZE V MARIBORU S PODROČJA PRAVA

Vanek Šiftar se je upokojil leta 1979, star 60 let, pol leta pred Titovo smrtjo. Že po upokojitvi, ko je bilo izvolitev za rednega profesorja mogoče doseči na novoustanovljeni Univerzi v Mariboru, je zaprosil za to izvolitev. Bil je prvi redni profesor z VPŠ, izvoljen v ta naziv. S to izvolitvijo so bili izpolnjeni pogoji za predlog za zaslužnega profesorja.

Šime Ivanjko, ki je bil po Šiftarjevi upokojitvi drugič direktor VPŠ (tokrat z nazivom dekan), se spominja, da je predstojniku katedre za ustavno pravo, ki se je v tistem času zaposlil na Šiftarjevo mesto z ljubljanske univerze, predlagal, naj napiše predlog za Šiftarjevo imenovanje za zaslužnega profesorja. Ta je to odklonil – ne zaradi premalo obsežnih raziskovalnih dosežkov, ampak zaradi Šiftarjeve zgodbe z madžarsko vojsko.¹²⁴ Novi predstojnik katedre za ustavno pravo je bil tudi predsednik fakultetnega osnovnega odbora ZK, ki je dajala soglasja k tovrstnim predlogom z ideološkega vidika, zato je Ivanjkova ideja, da bi Šiftarja predlagali za zaslužnega profesorja, naletela na resno oviro.

Ker tega predloga in soglasja s strani predstojnika katedre ni mogel pričakovati, je Ivanjko obvestil najbolj priznane profesorje Univerze v Mariboru o tem, da bi si Šiftar nedvomno zaslužil naziv zaslužnega profesorja. Dogovorjeno je bilo, da bodo predlog poleg Ivanjka podali sam rektor Univerze v Mariboru Dali Džonlagić, dekan takratne Višje ekonomske šole (VEKŠ-a) Dane Melavc in dekan ljubljanske pravne fakultete Ivan Kristan. Z njihove strani podpisana utemeljitev je bila dovolj močna, da je šla čez vse univerzitetne organe in Vanek Šiftar je s soglasjem Sveta Univerze v Mariboru 27. 6. 1983 postal prvi zaslužni profesor Univerze v Mariboru s področja prava. Obenem Šiftarjeva izvolitev za zaslužnega profesorja kaže, da partijski organ po Titovi smrti ni bil več tako močan kot v desetletjih pred tem.

REFLEKSIJE PO TITOVIM SMRTI

Novembra 1980, že po Titovi smrti, Vanek Šiftar napiše Feriju Bükviču v ZDA, da ni več tak, kot je bil leta 1939. Njegovi socialistični ideali so se skrhal. Etelka Korpič Horvat pove, da ji je denimo rekel: *»Imeli smo pravico do dela in nato pravico dela. Ta se je odrazila negativno, ker so se največji zabušanti sklicevali na stalnost zaposlitve.»*¹²⁵ Pravico do dela je razglasil Ustavni zakon

¹²⁴ Ivanjko v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 18 ter intervju avtorice z Ivanjkom, 2023.

¹²⁵ Etelka Korpič Horvat, *Iz pogovorov z mentorjem prof. dr. Vanekom Šiftarjem*, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 76.

leta 1953; Ustava iz leta 1963 z amandmaji ter Zakon o združenem delu pa sta zagotovila stalnost zaposlitve in varstvo dohodka. Delavcu je lahko proti njegovi volji prenehalo delovno razmerje, sklenjeno za nedoločen čas, le, če se je začel postopek za prenehanje temeljne organizacije. Primerov prenehanja podjetij pa v praksi ni bilo.

V tem smislu mu tudi Bükvič iz ZDA novembra 1980 piše, da marksizem ne more dati zadovoljivega odgovora: *»Brezrazredna družba je iluzija, navsezadnje v komunističnih državah ni nobene brezrazredne družbe, ampak sta dva razreda, brezpravna raja in elita.«* (...) Vanek, sem hodil mnogo po svetu in videl, da brez trdega dela ni nič in da se z enostavnimi formulami ljudi ne da voditi in da ljudje tistega, kar dobijo zastonj, ne cenijo. Gotovo je treba omejiti socialne razlike, jih omiliti, svet bo pa ostal vedno enak, delil se bo med tiste, ki vladajo in zapovedujejo (manjšina), in na one, ki poslušajo in delajo«. ¹²⁶

Kljub zavedanju o pomanjkljivostih socializma pa Vanek ni sprejel, da bi bil kapitalistični liberalizem boljša izbira za družbeno usmeritev. O vrzelih ameriškega kapitalizma ga je vse bolj nazorno obveščal tudi Bükvič. V tem smislu in upoštevajoč Šiftarjev neomajen trud, da bi prispeval k izboljšanju življenja ljudi v Jugoslaviji, pa mu ni dobro delo, ko mu je Bükvič leta 1982 v pismu nanizal svoje videnje Jugoslavije kot zaostale države in da *»družbenopolitični delavci«*, med katere je sodil tudi Vanek, niso naredili dovolj. Bükvič ga vpraša:

»Zakaj Ljubljana ni bela, ampak siva? Zakaj so ceste v Sloveniji tako slabe? Zakaj ni nobene postrežbe? (...) Zakaj hodijo ljudje med uradnimi in delovnimi urami nakupovat, v banko, na pošto, sploh uredijo vse svoje zasebne stvari, potem ko so se vsaj dve uri zamudili pri kavici? Zakaj delajo v Jugoslaviji samo tri ure in pol na dan? Zakaj ima Jugoslavija 41-odstotno inflacijo, dvakrat več kakor Turčija, ki jo imam za zadnjo državo na svetu? (...) Zakaj država podpira lenobo? Zakaj so naši voditelji investirali v podjetja na jugu, kjer ljudje ne poznajo modernega dela in zdaj delajo s strahotnimi izgubami? (...) Ali socializem Ciganov še vedno ni naredil marljive in poštene ljudi? Zakaj je med Slovenci in Makedonci še vedno takšna razlika, ko bi pa moral socializem že zdavnaj napraviti iz njih novega človeka, kakršnega si je zamislil Gorki? (...) Zakaj recimo mora Jugoslavija uvažati hrano, ko je je pa pred vojno z najbolj primitivnimi sredstvi pridelala dovolj (...)? (...) je ušlo na stotine in tisoče slovenskih izobražencev, ki ne morejo misliti na ukaz, ampak s svojo glavo. (...) Zakaj pišejo študenti v domovini svoje disertacije po 17 let? (...) Zakaj ne dobijo avstrijski odvetniki na razne tožbe v zvezi z avtomobilskimi nesrečami jugoslovanskih »gastarbeiterjev« od jugoslovanskih sodišč včasih po tri ali štiri leta nobenega

¹²⁶ Pismo Ferija Bükviča Vaneku Šiftarju, nov. 1980, objavljeno v Munda, *Ob Muri*, 181–182.

odgovora? In to ne samo iz Prištine, ampak tudi iz Ljubljane (...)? Veš, me boli srce, ko pomislim na naš ubogi slovenski narod. Kam ste ga le spravili?»¹²⁷

Vanek njegovo pismo označi za »milo rečeno, nedostojen zbir čenč« ter ga vpraša: »Kakšne pa so bile (ceste), ko si jih še Ti gradil? (...) Prehitro smo hoteli nadoknaditi zamujeno. Nismo zmogli in nismo vedeli in tudi drugi so nam nagajali. (...) Poseben problem je seveda odprta meja.«¹²⁸ Predhodno ljubeznivo podpisovanje z »Vanek« pa spremeni v »dr. Vanek Šiftar«. Konflikt med Šiftarjem in Bükvičem najbolje opišejo besede Branka Žunca: »Vprašanje je, kaj je vrednota (...) ostati ali oditi. Kdo je večji frajer?»¹²⁹ Bükvič je lahko bil v ZDA bolj objektiven in kritičen, Šiftar pa je nedvomno imel možnost, da ode iz Jugoslavije, a se je odločil, da ostane. Ni mogel biti tako odprto kritičen, lahko pa je več naredil za rojake.

MENTOR DO SMRTI

Kljub upokojitvi je Vanek Šiftar nadaljeval s svojim delom. Več časa je vložil v skrb za Vrt spominov in tovarštva; sprejemal je skupine mladih in starejših, ki jih je vodil po vrtu, pogosto v gumijastih škornjih in v delavski obleki. Pisal je načrte za institucionalizacijo Vrta v fundacijo in njene vsebinske smernice.¹³⁰ Nadaljeval je dopisovanje z množico intelektualcev iz Prekmurja, Slovenije, Jugoslavije in sveta. Predvsem pa je za avtorico tega poglavja navdihujoča njegova dosmrtna vloga mentorja, o kateri pričajo mnogi pravniki.

Nekdanja ustavna sodnica Etelka Korpič Horvat, katere oče je bil Vanekov prijatelj, se spominja: »Po moji diplomi ni odnehal. Večkrat je rekel, 'Deklina, trbej naprej delati na pravi.' In pri tem mi je vedno nakazoval vrsto odprtih pravnih in drugih vprašanj, ki so se nanašala na Prekmurje in Pomurje. (...) Na mizi je vedno imel pripravljenega nekaj novega gradiva, če drugega ne, pa izrezane članke iz časnikov, 'na, tuj maš, to moraš prešteti'«. ¹³¹

Nekdanji predsednik RS Milan Kučan, katerega starša sta prav tako prijateljela s Šiftarjevimi, podobno zapiše: »Bil je moj mentor, svetoval mi je študij prava in me navdušil za poklic sodnika za mladoletnike, ki ga je nekoč

¹²⁷ Pismo Ferija Bükviča Vaneku Šiftarju, 3. 5. 1982, objavljeno v Munda, *Ob Muri*, 189–191.

¹²⁸ Pismo Vaneka Šiftarja Feriju Bükviču, 20. 12. 1982, objavljeno v Munda, *Ob Muri*, 191–193.

¹²⁹ Melita Forstnerič Hajnšek, *Nevidna univerza postaja vidna*, Večer, 29. 11. 2017.

¹³⁰ O tem Anton Vratuša, *Vanekova štiriperesna deteljica*, v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 53.

¹³¹ Korpič Horvat, v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 71.

z navdušenjem opravljal tudi sam (...).¹³² Pri tem doda, da se brez Šiftarja najbrž ne bi odločil za študij prava: »Prave predstave o tem, kaj je pravo, kaj vse je znotraj prava in kakšen je študij, le-tega sem dobil skozi številne dolge pogovore z njim. In nisem bil edini. (...) Ne glede na razliko v letih me je jemal za enakopravnega sogovornika in takšen je bil tudi v odnosu do drugih.«¹³³

Dekan Evangelijske teološke fakultete v Osijeku, Prekmurec Mihael Küzmič, ki je raziskoval zgodovino protestantizma v Prekmurju ter prekmurske izseljence v ZDA, za Vaneka Šiftarja napiše: »V njem sem prepoznal razumnika z mentorskim duhom za spodbujanje raziskovalnega in znanstvenega dela, ki je navzlic visokim akademskim dosežkom ohranil v občevanju z ljudmi preprosto prekmursko čutenje do bližnjega.«¹³⁴

Profesorica delovnega prava Darja Senčur Peček je povedala, da jo je vse od trenutka, ko je Vanek izvedel, da dela na magisteriju, ob vsaki priložnosti spraševal o magisteriju, pisal pisma spodbude in ji ob vsakem obisku izročil mapo z izrezki iz časopisov na temo manjšinskih delničarjev.¹³⁵ Bila je zadovoljna z delom v pravni službi na Muri, a Vanek jo je intenzivno spodbujal k akademski karieri in k zaposlitvi na (njegovi) Pravni fakulteti v Mariboru.

MOJSTER MREŽENJA

Poleg mentorskega dela je presunljivo tudi to, kako veliko mrežo poznanstev je spletel Vanek Šiftar. Med njimi so bili ljudje, za katere je štel, da mu lahko zaradi svojih znanj koristijo pri takšnem ali drugačnem projektu – da bi lahko napisali kak prispevek za Mladega Prekmurca, predavali kak predmet na pravni šoli ali pa imeli referat na seminarju. Nadalje je v svoje omrežje vključeval ljudi, ki so po njegovem mnenju obetali, tako da je v njih videl potencial – takšne posameznike je spodbujal k delu, trudu, izboljšavam. Končno je svojo energijo vlagal v ljudi, za katere je menil, da potrebujejo njegovo pomoč – delavci, revni kmetje, Romi, kakšna vdova itd. Glede na to, da se je vozil z avtobusi in vlaki ter da ni pošiljal elektronske pošte, temveč je vsako pismo napisal na roko ali ga natipkal na stroj in to v dvojniku, ter da si ni pomagal z družabnimi omrežji na spletu, se lahko samo vprašamo, kako je lahko vzdrževal tako veliko stikov.

¹³² Ob dveh 100-letnicah – rojstva dr. Vaneka Šiftarja in odločitve Pariške mirovne konference o usodi Prekmurja, v Senčur Peček, Šiftarjevo stoletje, 7.

¹³³ Kučan v Holcman (ur.), Šiftarjev zbornik, XIX.

¹³⁴ Mihael Küzmič, Deset let prijateljavanja z Vanekom Šiftarjem: Spodbuda za znanstveno raziskovanje prekmurskega izseljenstva v ZDA, v Holcman (ur.), Šiftarjev zbornik, 87.

¹³⁵ Darja Senčur Peček, elektronsko sporočilo avtorici, 29. 9. 2023.

Samo Ciril Ribičič omeni, da sta vsaj dvajsetkrat hodila po vrtu. In to poleg drugih srečanj, ki sta jih imela v Ljubljani ali Mariboru. To ni bil »lajk«, komentar ali sporočilo na telefonu. Vsak tak obisk je pomenil, da sta se zanj dogovorila, se srečala, šla po vrtu, se pogovarjala. Kot piše Etelka Korpič Horvat, sta potem vstopila v hišo; če je bilo hladneje, je v hiši grela lončena peč; na mizi so čakali izrezani članki, ki jih je pripravil zanjo; žena je prinesla kavo ali čaj; pogovor se je nadaljeval do slovesa.¹³⁶ In takih obiskov je Vanek imel nešteto.

Potem pa so bili še obiskovalci, ki so s seboj prinesli drevesa. Šime Ivanjko mu je denimo s Finske prinesel majhnega iglavca. To drevo je bilo med ali po obisku potrebno posaditi in nato nekaj dni zalivati, da se je prijelo. Vse drugo kot instant opravilo.

VANEK IZ MURSKE REPUBLIKE JE PRESTAL TEST ČASA

Varstvo narave, učiti se iz zgodovine, varovati šibkejšega, opozarjati center, da misli na obrobje, so Šiftarjeve brezčasne teme. Bil je vizionar, poštenjak in kritik površnosti. Neuradna pisanja je tipkal na papir, ki je bil na drugi strani že popisan. Žena je rada izpostavila, da mora takoj prebrati dnevne časopise, saj sicer ostanejo samo še luknje.¹³⁷ Tako študente, mlajše kolege na pravni šoli kot lokalne delavce je opozarjal pred površnostjo. Bil je navdušenec nad znanjem. Če je štel znanje kot »najbolj zanesljivo oprijemališče v življenju«, je površno znanje sprejemal za hujše od neznanja.¹³⁸ Če se je nekdo specializiral za raziskovanje protestantizma v Prekmurju ali nafte v Alžiriji, se je Vanek Šiftar hitro informiral o tematiki, da mu je lahko bil ustrezen sogovornik. Ni rekel, da imata preveč različne interese za pogovor, ni se spraševal, ali njega neko področje zanima ali ne – pritegnili so ga problemi in ob vsakem je v mislih prečesal, kateri znanec bi ga lahko znal pomagati rešiti. Pri problematiki Romov je izrazita njegova praktičnost – ne bodimo birokrati, iščimo rešitve. Lažje je reči, da nekaj ni mogoče, kot določiti območje, na katerem bomo legalizirali romsko ozemlje.¹³⁹

Šiftar je tudi videl čez partijska očala, najsi je šlo za partijce ali ljudi, ki nikakor niso želeli vstopiti v partijo. Razumel je tožilca, ki je eksistenčno odvisen od službe in se zato podreja partijskim navodilom, in razumel je mladega doktorja prava, ki se zaradi svojih načel v partijo ne želi včlaniti. Razumel je

¹³⁶ Korpič Horvat v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 71.

¹³⁷ Darja Senčur Peček, elektronsko sporočilo avtorici, 29. 9. 2023.

¹³⁸ Kučan, v Senčur Peček (ur.), *Šiftarjevo stoletje*, 7.

¹³⁹ Intervju Bojana Pečka, 1987.

kritike Cerkve do partije in kritike partije do Cerkve. Vaneku Šiftarju je šlo ob vsem tem za ljudi – in oni so njega v prvi vrsti imeli za človeka. Videli so njegov trud in izgorevanje. Mnogi so ga klicali po imenu, namesto po priimku ali tituli. Slednjo je uporabil zgolj takrat, ko je hotel do sogovornika postaviti distanco. To pa je bilo zelo redko.

Šiftar je mlade spodbujal k raziskovanju, zavedajoč se, da bodo rezultati počasni, a bili so. Priča je bil preoblikovanju VPŠ v Visoko pravno šolo in kmalu za tem še v Pravno fakulteto. Krog učiteljev in študentov, tudi doktorskih, se je povečal; učbeniki, komentarji zakonov, znanstvene revije so se razvijale.

Bil je zanimiv sogovornik. Ribičič pove: *»Ko me je vodil po svojem vrtu dvajsetič, je bilo enako zanimivo kot prvič (...). Njegov arhiv je neverjetno bogat, njegov spomin je bil tisočkrat bogatejši, prav tak je bil njegov besedni zaklad. Vsak dogodek je pri njem našel zgodovinsko primerjavo.«*¹⁴⁰ Bil je pristen človek – če je za delo na vrtu potrebno obuti škornje in vzeti modri delavski plašč, se je tako oblekel in obul. Ni igral in se pretvarjal, da je nekdo drug. Bil je vsebinski človek in imel je preveč zaposlitev in ciljev, da bi se utegnil pretvarjati. Kot zapiše Ludvik Toplak: *»Gledal je daleč, kot je daleč tudi mislil. To ni dano vsem.«*

Končno ni mogoče mimo tega, da Šiftarja njegovi sodobniki vsi po vrsti označujejo za velikega človeka. Z etičnimi odlikami, ki presegajo test časa.¹⁴¹ Justin zapiše, da *»iz njegovih ust resnično nismo nikoli slišali neprijazne sodbe o ljudeh. Vedno se je trudil v vsakem človeku poiskati kaj dobrega, pozitivnega, poskušal je razumeti ali celo opravičiti kakšno neprijazno dejanje drugega. (...) Kjerkoli je delal, je znal ločevati pomembno od manj pomembnega in se dosledno zavzemati za tople, žlahtne odnose med ljudmi.«*¹⁴² Novak pa izpostavi: *»Ob vsaki priložnosti napredovanja nas mladih je priredil proslavo, pa naj je šlo za magistriraj, doktorat, imenovanje za sodnega tolmača, pravosodni izpit ali novo izvolitev oziroma habilitacijo.«*¹⁴³ Meje med sodelavci in prijatelji, službo in domom ni delal. Mnogi so hodili v njegovo hišo in na njegov vrt, v katerega je vlagal svoj znoj. Ko je Darja Senčur Peček magistrirala, jo je Vanek z ženo pričakal svečano oblečen in šli so proslavit. *»Potem pa je takoj začel govoriti o tem, da bo treba naprej delati in doktorirati (...). In večkrat je rekel, da če bom želela v miru študirati ali če bom rabila prostor za razmišljanje, naj kar pridem v Petanjce (na Vrt spominov).«*¹⁴⁴

¹⁴⁰ Ribičič v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, 49.

¹⁴¹ Kučan v Holcman (ur.), *Šiftarjev zbornik*, XVII in XIX in Bernard Goršak, *Razmišljanje o velikem človeku*, v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 77.

¹⁴² Justin v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 31–32.

¹⁴³ Novak, v Korpič Horvat (ur.), *Bosa pojdiva*, 45–46.

¹⁴⁴ Darja Senčur Peček, elektronsko sporočilo avtorici, 29. 9. 2023.

Umrli je 8. 11. 1999, na isti dan kot še en znani mariborski pravnik – Leon Štukelj. Kot zaslužnemu profesorju mu je Univerza v Mariboru priredila žalno sejo. Na vrtu v Petanjcih sedaj leži njegov grob.

LITERATURA IN VIRI

Monografije

Bračič, Vladimir. *Nastanek in razvoj visokega šolstva v Mariboru*. Ljubljana: Kronika, 31:2–3 (1983), 247.

Bükvič, Frank (Franc, Feri). *Vojna in revolucija*, Buenos Airesu, 1983, v Ljubljani 1990, Založba M&M.

Godina, Ferdo. *Prekmurje 1941–1945: Prispevek k zgodovini NOB*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1967.

Holcman, Borut (ur.). *Šiftarjev zbornik*. Maribor, Petanjci: Pravna fakulteta Univerze v Mariboru in Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2001 (t. i. Prvi Šiftarjev zbornik).

Jeza, France. *Mlada Setev*. Maribor, Ptuj: »Setev«, kulturno društvo, gimnazijcev v Ptuj, tisk Tiskarne sv. Cirila, 1937.

Kardelj, Edvard, *Potovanje skozi čas*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969.

Korpič Horvat, Etelka (ur.). *Bosa pojdiva, dekle, obsorej*. Petanjci, Maribor, Ljubljana: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, GV založba, 2010 (t. i. Drugi Šiftarjev zbornik).

Küzmič, Franc. *Bibliografija Vaneka Šiftarja*. Murska Sobota: Zbornik Soboškega muzeja, 1990.

Mi smo Titovi, Tito je naš. Zagreb, Ljubljana: Spektar in Dopisna delavska univerza, 1977.

Munda, Mirko. *Ob Muri in daleč čez, Korespondenca Vaneka Šiftarja z nekaterimi pomurskimi rojaki*. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2011.

Pacek, Dejan. *Odnos med državo in Katoliško cerkvijo v Sloveniji med letoma 1966 in 1991 v luči arhiva republiške verske komisije, doktorska disertacija*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2020.

Senčur Peček, Darja (ur.). *Vanekovo stoletje, Ob stoletnici rojstva dr. Vaneka Šiftarja*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2019 (t. i. Tretji Šiftarjev zbornik). DOI: <https://doi.org/10.18690/978-961-286-304-3>

Šiftar, Vanek. *Oblike delavskega soodločanja in upravljanja v industrijskih podjetjih, uza-konjene v Evropi po oktobrski revoluciji*, doktorska disertacija. Ljubljana: Pravna fakulteta 1965.

Šiftar, Vanek. *Izbrani materiali o razvoju ljudske oblasti v Jugoslaviji (1941–1945)*. Maribor: VPŠ 1966.

Šiftar, Vanek. *Pobiram orumenele liste*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2022. DOI: <https://doi.org/10.18690/um.pf.1.2022>

Tomšič, Vida. *O zakonski zvezi, družini in gospodinjstvu v socializmu*. Ljubljana: Cankarjeva založba 1959.

Trstenjak, Anton. *Človek v stiski: prispevki k psihologiji osebnega svetovanja*. Celje: Mohorjeva družba, 1960.

Vratuša, Anton. *Vrt spominov in tovarištva*. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2004.

Vrt spominov in tovarištva na Petanjcih – vodnik. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva Fundacija, 2013.

Žunec, Branko. *Ne-vidna univerza, doktorji znanosti iz sveta ob Muri*. Murska Sobota: Franc&Franc, 2003.

Strokovni članki in poglavja v monografijah

Ivanjko, Šime. Vanek Šiftar – 75-letnik. *ČZN* 1994, 10–13.

Spreizer, Alenka Janko. Etnografski pristop k raziskovanju pismenosti, *AS – Andragoška spoznanja*, 5:1, 1999, 38.

Šiftar, Vanek. Janez Zor, borec proti monarhofašistični diktaturi v letih 1929 in 1930, *ČZN* 1966, 37(2), 223.

Šiftar, Vanek. Vas Motvarjevci in njeni prebivalci, *ČZN* 1971, 42(7), 274.

Šiftar, Vanek. Ob stoletnici Avgusta Pavla 1886–1986, *ČZN* 1988, 59(24), 13.

Šiftar, Vanek. Prekmurje 1918–1920 (okupacija), *ČZN* 1989, 60(25), 23.

Šiftar, Vanek. Prispevek k prekmurskemu portretu desetletja 1949–1959, *ČZN* 1990, 61(26), 240.

Šiftar, Vanek. Sosedstvo ob državni meji z Avstrijo, *ČZN* 1994, 65 (30), 108.

Šiftar, Vanek. Vloga Petanjskega gradu pri širjenju protestantizma, *Zbornik Štefana Küzmicha, Pomurska založba, Murska Sobota* 1974, 9–35.

Šiftar, Vanek. Utrinki iz literarno-kulturnega življenja dijakov ptujske gimnazije v letih 1937–38, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 1966, 6, 435.

Vratuša, Anton. Dr. Vanek Šiftar – slovenski romolog, v Tancer, Mladen (ur.), *Dr. Vanek Šiftar, slovenski romolog*, Ljubljana: Svet romske skupnosti RS, 2011, 8–9.

Arhivski viri

Pismo Vaneka Šiftarja, 2.4.1955, Pokrajinski arhiv Maribor, arhivsko gradivo Vaneka Šiftarja, škatla 171.

Pismo Vaneka Šiftarja vaščanom Turnišč z dne 11.5.1955, Pokrajinski arhiv Maribor, škatla 171.

Vanek Šiftar, *Človek v stiski*, ocena knjige, 1961, arhivsko gradivo Vaneka Šiftarja, PAM, str. 5.

Časopisni viri

Debevec, Jože. »Mlada setev«, 1937, Ljubljana: Dom in svet, 1937/38, 50:5.

Godina, Ferdo. »Kaj je s 'parkom spominov' v Petanjcih«, TV-15, časopis borcev NOB, Ljubljana: Borec, 23. 9. 1970, 39, 6.

Peček, Bojan. »Pohlevnost in molk za skorjo kruha – minulost – Intervju; romolog dr. Vanek Šiftar«, Murska Sobota: Vestnik, 25. 6. 1987, 24: 8.

Šiftar, Ivan. »Novoletno pismo«, Petanjci: Mladi Prekmurec, IV:1, januar 1940, 1–2.

Šiftar, Ivan. »Pogled nazaj in naprej«, Petanjci: Mladi Prekmurec, III: 9–10, maj–junij 1939, 133–134.

Šiftar, Vanek. »Odgovor na sestavek, ki ga je napisal tovariš Ferdo Godina«, TV-15, časopis borcev NOB, Ljubljana: Borec, 7. 10. 1970, 41:5.

Šiftar, Vanek. »Srečanje s starimi znanci«, Murska Sobota: Vestnik, 14. 5. 1987, 39:18, 14.

Šiftar, Vanek. »Srečanje s starimi znanci«, Murska Sobota: Vestnik, 25. 6. 1987, 39:24, 12.

Šiftar, Vanek. »Uvodnik, Dozorevanje z razvojem«, Maribor: Univerzitetna revija UM, 1995, 3:4–5.

Spletni viri

Forstnerič Hajnšek, Melita. »Nevidna univerza postaja vidna«, Večer, 29. 11. 2017. <https://vecer.com/prosti-cas/nevidna-univerza-postaja-vidna-6357434>

Grgič, Jožica. »Zamolčane zasluge pisateljeve žene«, Delo, 16. 3. 2019. <https://www.delo.si/kultura/razno/zamolcane-zasluge-pisateljeve-zene/>

Gspan, Alfonz idr., Slovenski biografski leksikon, SAZU, Ljubljana, 1971, dopolnil Janko Liška: Vanek Šiftar (1919–1999), Slovenska biografija, ZRC SAZU, 2013. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi648064/#slovenski-biografski-leksikon>

Sodna praksa

Okrajno sodišče v Murski Soboti, II R 207/51, 8.9.1951.

Višje sodišče v Celju v zadevi VSC Cp 1415/2000, ECLI:SI:VSCE:2001:CP.1415.2000.

Upravni akti

Poročilo o delu in predlog za imenovanje prof. dr. Vaneka Šiftarja za zaslužnega profesorja, 23. 6. 1983, arhiv Pravne fakultete Univerze v Mariboru.

Zapisnik prve seje Okrajnega komiteja Komunistične partije Slovenije Murska Sobota, 1946.01.04, SI_PAM/1265/001/001_00002.

Intervjuji

Hojnik, Janja. Pogovor s Šimetom Ivanjkom, Pravna fakulteta, Maribor, 13. 9. 2023.

Hojnik, Janja. Pogovor z Marjanom Šiftarjem, Petanjci, 1. 9. 2023.

Pučnik, Jože. Zaslišanje Vaneka Šiftarja pred Preiskovalno komisijo Državnega zbora o povojnih pobojih, zapisnik z dne 6. 6. 1995, 18–26, magnetogram zaslišanja v arhivu Ustanove dr. Šiftarjeve fundacije.

Senčur Peček, Darja. Elektronsko sporočilo o Vaneku Šiftarju Janji Hojnik, 29. 9. 2023.

Žunec, Branko. Intervju z Vanekom Šiftarjem, 8. 5. 1989, magnetogram v arhivu Ustanove dr. Šiftarjeve fundacije.

VANEK ŠIFTAR, INTELEKTUALNI STEBER PREKMURJA 20. STOLETJA

Povzetek

Ivan Vanek Šiftar je bil eden osrednjih družboslovcev in humanistov druge polovice 20. stoletja v severovzhodni Sloveniji. Že v dijaških časih je bil intenzivno vpet v diskusije o avtonomiji Prekmurja in statusu prekmurščine. Z nekaj izkušenj z urednikovanjem dijaških objav na Ptujju je pred drugo svetovno vojno Vanek Šiftar prevzel urednikovanje Mladega Prekmurca. Po maturi na Ptujju se je Vanek Šiftar odločil za študij prava na Pravni fakulteti v Ljubljani, ki ga je na sredini prekinila vojna, in zaključil ga je kot študent ob delu leta 1953. Proti koncu vojne je prestopil v Rdečo armado in se po vojni vključil v Zvezo komunistov, preko katere je želel prispevati k izboljšanju življenjskega standarda in izobraženosti Prekmurcev. Ti so ga večkrat izvolili za republiškega in zveznega poslanca. Vzporedno s političnim delovanjem je imel Šiftar pravno kariero. Še pred diplomom na Pravni fakulteti je deloval kot javni tožilec v različnih slovenskih okrajih, kjer je bil priča partijskemu vmešavanju v delo pravosodja. Po prvem mandatu zveznega poslanca se je vpisal na doktorski študij na Pravni fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1965 doktoriral na temo samoupravljanja. Slednje je kasneje razložil kot projekt, ki je bil zmanipuliran iz na začetku predvidene uvedbe delavskih svetov, preko katerih bi delavci »kot dobri gospodarji« sodelovali pri upravljanju podjetij, ne pa da bi zagotavljali zaposlitev »največjim zabušantom«. Zaradi poznavanja delavske tematike je bil postavljen za predsednika sindikalne komisije v Mariboru in od tam je leta 1965 po doktoratu predsedal na Višjo pravno šolo, ki je bila tedaj v svojih prvih letih delovanja. Po upokojitvi prvega direktorja šole je Vanek Šiftar postal drugi direktor VPŠ z vizijo nadgradnje šole v Visoko pravno šolo ter v Pravno fakulteto, za kar je VPŠ izbral pravico do znanstvenega delovanja in s tem tudi tiskanja pravnih knjig, ki je bila dotlej pridržana Pravni fakulteti v Ljubljani. V univerzitetnem prostoru je deloval v času, ko so na visokošolskih ustanovah delovali partijski odbori. Ne glede na to, da je bil Vanek Šiftar član ZK, si je prizadeval za prevlado strokovnosti na univerzi; iskal je strokovne in ne partijske kadrovo ter študente spodbujal k samostojnemu mišljenju. Posebno poglavje njegovega življenja je bilo v drugi polovici 70. let prejšnjega stoletja, ko je kot komunistični profesor predaval politično ureditev na mariborskem oddelku Teološke fakultete in se s kaplani družil po mestnih gostilnah. Leta 1981 je postal prvi redni profesor prava, izvoljen na Univerzi v Mariboru. Zaradi Vanekove madžarske mobilizacije je partijski organ skoraj preprečil njegovo imenovanje za zaslužnega profesorja in le najvišji profesorski zbor takrat še nove Univerze v Mariboru je dosegel, da je bil Vanek Šiftar leta 1983 imenovan za prvega zaslužnega profesorja Univerze v Mariboru s področja prava.

VANEK ŠIFTAR, AN INTELLECTUAL PILLAR OF PREKMURJE IN THE 20TH CENTURY

Summary

Ivan Vanek Šiftar was one of the central social scientists and humanists of the second half of the 20th century in northeastern Slovenia. Already in his student days, he was intensively involved in discussions about the autonomy of Prekmurje and the status of Prekmurje dialect. With some experience in editing student publications in Ptuj, Vanek Šiftar took over the editorship of *Mladi Prekmurec* before the Second World War. After matriculation in Ptuj, Vanek Šiftar decided to study law at the Faculty of Law in Ljubljana, which was interrupted midway by the war, and he completed it as a student while working in 1953. Towards the end of the war, he transferred to the Red Army and after the war joined the Union communists, through which he wanted to contribute to the improvement of the standard of living and education of the people of Prekmurje. They elected him several times as a Republican and federal deputy. In parallel with his political activity, Šiftar had a legal career. Even before graduating from the Faculty of Law, he worked as a public prosecutor in various Slovenian districts, where he witnessed communist party interference in the work of the judiciary. After his first term as a federal deputy, he enrolled in doctoral studies at the Faculty of Law in Ljubljana, where he received his doctorate in 1965 on the topic of workers' self-management. He later explained the latter as a project that was manipulated from the initially planned introduction of works councils, through which workers would participate in the management of companies "as good masters", but not to provide employment to "the biggest slackers". Due to his knowledge of labour issues, he was appointed chairman of the trade union commission in Maribor and from there in 1965, after his doctorate, he transferred to the Higher School of Law, which was then in its first years of operation. After the retirement of the first director of the school, Vanek Šiftar became the second director of the Law School with the vision of upgrading the school into a Faculty of Law, for which the Law School achieved the right to scientific activity and thus also the printing of legal books, which until then had been reserved for the Faculty of Law in Ljubljana. He worked in the university space at a time when communist party committees were operating at higher education institutions. Although Vanek Šiftar was a member of the communist party, he strove for the dominance of professionalism at the university, he looked for professional and not party staff and encouraged students to think independently. A special chapter in his life was in the second half of the 1970s, when, as a communist professor, he taught political organization courses at the Maribor department of the Faculty of Theology and hung out with the chaplains in the town's taverns. In 1981, he became the first full-time law professor elected at the University of Maribor. Due to Šiftar's Hungarian mobilization during WW2, the communist party committee almost prevented his appointment as an emeritus professor, and only the top faculty of the then-new University of Maribor managed to appoint Vanek Šiftar as the University of Maribor's first emeritus professor in the field of law in 1983.

VANEK ŠIFTAR, EIN INTELLEKTUELLER PFEILER VON PREKMURJE IM 20. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Ivan Vanek Šiftar war einer der zentralen Sozialwissenschaftler und Humanisten der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts im Nordosten Sloweniens. Bereits während seiner Studienzeit beteiligte er sich intensiv an Diskussionen über die Autonomie von Prekmurje und den Status des Prekmurje-Dialekts. Vanek Šiftar verfügte über einige Erfahrung in der Herausgabe studentischer Publikationen in Ptuj und übernahm vor dem Zweiten Weltkrieg die Redaktion von Mladi Prekmurec. Nach seiner Immatrikulation in Ptuj entschied sich Vanek Šiftar für ein Jurastudium an der Juristischen Fakultät in Ljubljana, das mitten durch den Krieg unterbrochen wurde, und schloss es berufsbegleitend im Jahr 1953 ab. Gegen Kriegsende schloss er sich der Roten Armee an und nach dem Krieg den Union-Kommunisten, durch die er zur Verbesserung des Lebensstandards und der Bildung der Menschen in Prekmurje beitragen wollte. Sie wählten ihn mehrmals zum Republikaner und Bundesabgeordneten. Parallel zu seiner politischen Tätigkeit verfolgte Šiftar eine juristische Karriere. Noch vor seinem Abschluss an der juristischen Fakultät arbeitete er als Staatsanwalt in verschiedenen slowenischen Bezirken, wo er Zeuge der Einmischung der kommunistischen Partei in die Arbeit der Justiz wurde. Nach seiner ersten Amtszeit als Bundesabgeordneter schrieb er sich für ein Doktoratsstudium an der juristischen Fakultät in Ljubljana ein, wo er 1965 zum Thema Arbeitnehmerselbstverwaltung promovierte. Letzteres erklärte er später als manipuliertes Projekt der ursprünglich geplanten Einführung von Betriebsräten, durch die Arbeitnehmer „als gute Herren“ an der Führung von Unternehmen beteiligt werden sollten, nicht aber, um „den größten Faulpelzen“ Beschäftigung zu verschaffen. Aufgrund seiner Kenntnisse in Arbeitsfragen wurde er zum Vorsitzenden der Gewerkschaftskommission in Maribor ernannt und wechselte von dort 1965 nach seiner Promotion an die Hochschule für Rechtswissenschaften, die sich damals in den ersten Jahren ihres Bestehens befand. Nach der Pensionierung des ersten Direktors der Schule wurde Vanek Šiftar der zweite Direktor der juristischen Fakultät mit der Vision, die Schule zu einer juristischen Fakultät aufzuwerten, wofür die juristische Fakultät das Recht auf wissenschaftliche Tätigkeit und damit auch auf die Drucklegung erlangte von juristischen Büchern, die bis dahin der juristischen Fakultät in Ljubljana vorbehalten waren. Er arbeitete im universitären Bereich zu einer Zeit, als an Hochschulen Komitees der kommunistischen Partei tätig waren. Obwohl Vanek Šiftar Mitglied der kommunistischen Partei war, strebte er nach der Vorherrschaft der Professionalität an der Universität, suchte nach professionellem und nicht parteiischem Personal und ermutigte die Studierenden, unabhängig zu denken. Ein besonderes Kapitel in seinem Leben war die zweite Hälfte der 1970er Jahre, als er als kommunistischer Professor einen Kurs über politische Organisation an der Mariborer Fakultät der Theologischen Fakultät unterrichtete und mit den Geistlichen in den Tavernen der Stadt herumhing. 1981 wurde er als erster Vollzeitprofessor für Rechtswissenschaften an der Universität Maribor gewählt. Aufgrund der ungarischen Mobilisierung von Šiftar während des Zweiten Weltkriegs hätte das Komitee der kommunistischen Partei beinahe seine Ernennung zum emeritierten Professor verhindert, und nur der obersten Fakultät der damals neuen Universität Maribor gelang es, Vanek Šiftar zum ersten emeritierten Professor der Universität Maribor zu ernennen Rechtsgebiet im Jahr 1983.